

Lietuvos ekonomikos transformacija:

4 strateginės kryptys

Investuok
Lietuvoje

2020

Įžanga

2020 m. kilusi pasaulinė koronaviruso Covid-19 sukelta pandemija Lietuvos ir pasaulio ekonomikai pateikė vieną didžiausių išbandymų per pastarąjį šimtmetį. Tolimesnio ekonomikos augimo perspektyva staiga tapo neaiški, rinkose įsivyravo neapibrėžtumas, o šalių vyriausybėms teko iššūkis staigiais veiksmais išvengti ekonomikos suirutės.

Pandemija kelia didelę riziką, tačiau efektyvi ekonominė politika padėtų grįžti prie augimo trajektorijos. Nors pandemija pasauliniu mastu lemia sumažėjusias verslo investicijas, tai nereiškia, kad artimiausiais metais Lietuva neturi galimybių paspartinti ekonomikos atsigavimo bei struktūrinės transformacijos. Netgi atvirkščiai – įsibėgėjantys struktūriniai pasaulio ekonomikos pokyčiai gali tapti proga Lietuvai užimti svarbesnį vaidmenį pasaulinėse vertės grandinėse. Artimiausiais metais įgyvendinant priemones, skatinančias ekonomikos atsigavimą po pandemijos sukulto šoko, svarbu užtikrinti, kad šios priemonės ne tik spręstų kilusius iššūkius, bet ir prisidėtų prie ilgalaikio ekonomikos potencialo didinimo. Tai – unikali galimybė įgyvendinti struktūrinius ekonomikos pokyčius, nukreipti ekonomikos išteklius ir žmogiškąjį kapitalą pažangios ekonomikos link.

Lietuvoje jau ilgai kalbama apie inovacijomis grįstą ekonomiką, bet būtent dabar yra pasiektas tas išsivystymo lygis, kada tolimesnio progreso ir artėjimo pirmaujančių valstybių link galima tikėtis tik sukūrus inovacijomis ir technologijomis paremtus augimo šaltinius. Lietuvos potencialas ateityje bus glaudžiai susijęs su valstybės gebėjimu prisitaikyti prie pasaulyje vykstančių pokyčių, išnaudoti atsirandančias galimybes ir didinti ekonomikos atsparumą galimam šokui, susijusiam su technologine pažanga, geopolitiniais poslinkiais, klimato kaita ir kitais iššūkiais.

Ekonomikos konkurencingumo nereikėtų suvokti siaurai, vien kaip pragyvenimo lygio didinimo klausimo. Ne mažiau svarbu tai, kokia ekonomika padėtų realizuoti Lietuvos gyventojų kūrybinį potencialą ir prisidėtų prie platesnių iššūkių sprendimo. Orientacija į tokius egzistencinius Lietuvos iššūkius kaip nacionalinis saugumas, klimato kaita, energetinė nepriklausomybė, visuomenės senėjimas ir sveikata, išmaniosios visuomenės kūrimas turi tapti kelrodžiu, kokia ekonomika Lietuvai kurtų didžiausią vertę. Sunkumai, kuriuos Lietuva turi įveikti, pavirstų išradimų ir inovacijų varikliu, kurio naudą pajustų visi ekonomikos sektoriai.

Struktūriniai pokyčiai trunka dešimtmečius ir jiems pasiekti reikalinga tinkama strategija ir nuoseklus jos įgyvendinimas. Sprendimai ir veiksmai, kurių bus imtasi artimiausiais metais, nulems, kokia bus Lietuvos vystymosi trajektorija artimiausią dešimtmetį. Šiame dokumente pateikiami siūlymai, kurie įgalintų Lietuvą sukurti savąją sėkmės istoriją.

Turinys

3	Įžanga
4	Lietuvos ekonomikos vystymosi kryžkelė – kur pasuksime?
5	Du ilgalaikės Lietuvos ekonomikos raidos scenarijai
8	Kokia ekonomikos augimo strategija reikalinga Lietuvai?

10	Žmogiškasis kapitalas
11	Švietimo sistemos inertiškumas
14	Talentų pritraukimo ir jų išlaikymo sistemos poreikis
16	Reikalingi sprendimai

28	Inovacijos
31	Pagrindinės kliūtys proveržiui inovacijų srityje
34	Reikalingi sprendimai

40	Stiprios valstybės institucijos
42	Viešojo sektoriaus valdymo trūkumai
44	Reikalingi sprendimai

51	Regionų plėtra
52	Regionų vystymąsi stabdantys veiksniai
55	Reikalingi sprendimai

59	Santrumpos
----	-------------------

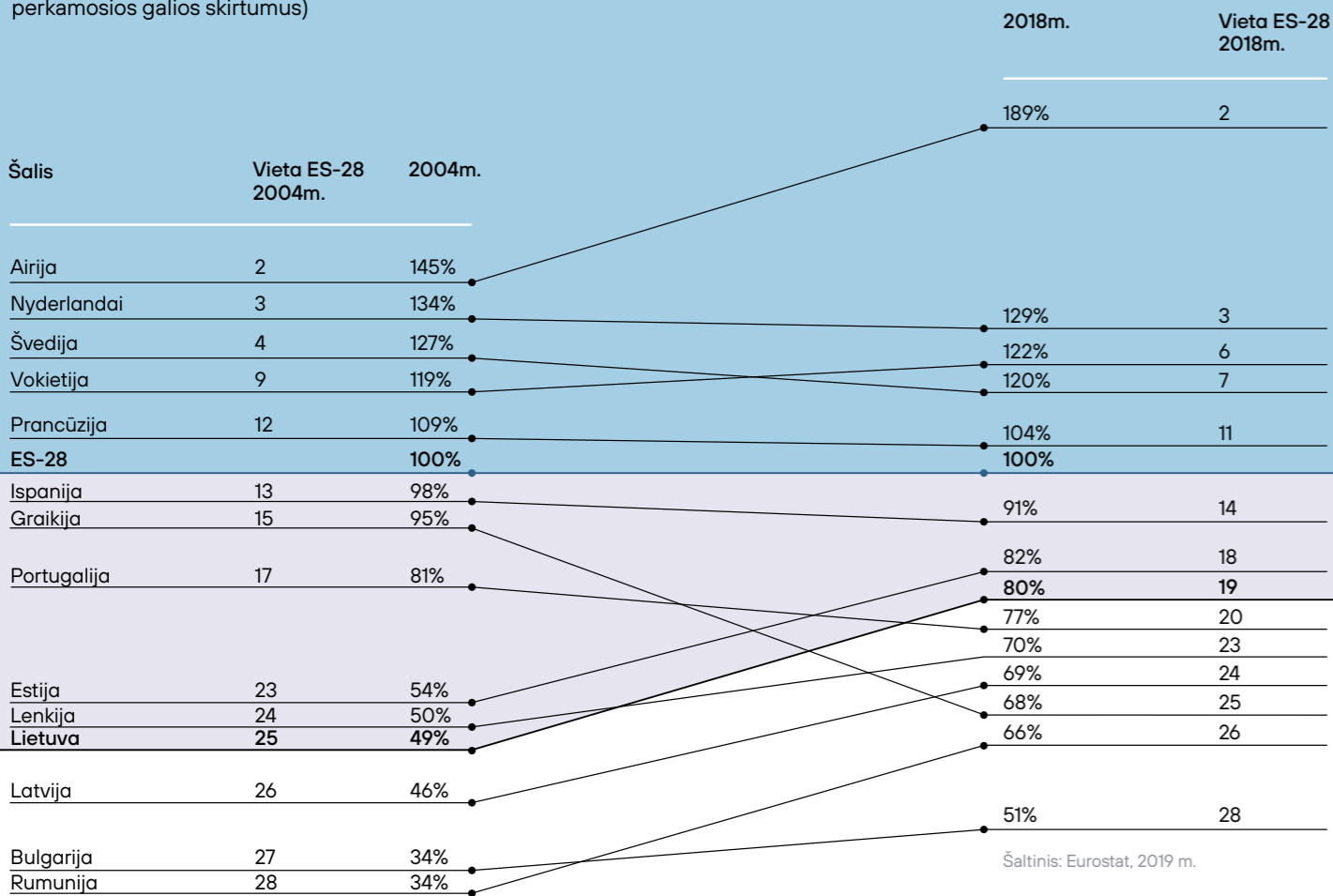
Lietuvos ekonomikos vystymosi kryžkelė – kur pasuksime?

Lietuvos progresas artėjant prie pirmaujančių valstybių lygių nuo įstojimo į Europos Sąjungą (toliau – ES) buvo spartus. 2004 m. Lietuvos bendrasis vidaus produktas (toliau – BVP), tenkantis vienam gyventojui, atsižvelgiant į perkamosios galios skirtumus, buvo 49 proc. ES vidurkio¹, o 2018 m. šis rodiklis buvo jau 80 proc.

Lietuvos ekonomikos augimą nutraukė kilusi pandemija. Lietuvoje ir kitose ES valstybėse įvedus įvairius ekonomikos suvaržymus, dėl pandemijos poveikio prastėjant gyventojų ir verslo lūkesčiams, tapo akivaizdu, kad recesija neišvengiama, tačiau neaišku, kokio gylio ji bus ir koks spartus bus ekonomikos atsigavimas.

¹ pav. ES valstybių BVP, tenkančio vienam gyventojui, santykis su ES vidurkiu 2004-2018 m., proc.

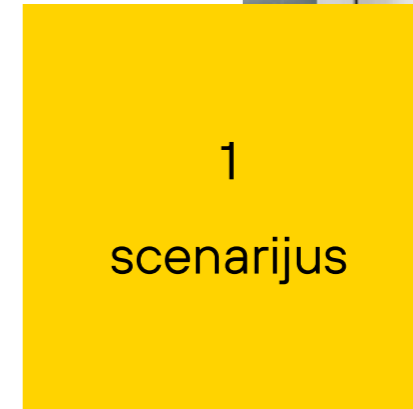
(to meto kainomis ir atsižvelgiant į perkamosios galios skirtumus)

¹ vertinimą įtraukta ir Jungtinė Karalystė, kuri 2020 m. sausio 31 d. išstojo iš Europos Sąjungos.

Du ilgalaikės Lietuvos ekonomikos raidos scenarijai

Vertinant tolimesnę Lietuvos vystymosi raidą, galimi du pagrindiniai scenarijai.

Nuosaikus ir inertiškas Lietuvos ekonomikos augimas.

Kitų valstybių (Portugalijos, Ispanijos, Graikijos ir kt. patirtis) rodo, kad, pasiekusi tokį lygį, Lietuva gali užstrigti sulėtėjusio augimo sąlytose – tolimesnis artėjimas prie stipriausių ES valstybių ekonominių rodiklių arba būtų itin lėtas, arba ekonomika augtų panašiu greičiu kaip stipriausiose ES šalyse, vadinasi, atsilikimas išliktų panašus.

Valstybės kontrolė 2019 m. konstatavo, kad nors pastarieji dešimtmečiai Lietuvos ekonomikai buvo sėkmingi, pasiekus aukštesnę išsivystymo kategoriją, senieji augimo šaltiniai (pigi darbo jėga, žema ekonominio išsivystymo bazė ir kt.) negarantuoja tolimesnio konvergencijos proceso sėkmės². Europos Komisijos pateiktame 2019 m. Lietuvos ekonomikos vertinime pastebima, kad Lietuva turi didinti darbo našumą, o pagrindinis būdas tai pasiekti – didinti žinioms imlių sektorių, pagrįstų aukštomis darbuotojų kompetencijomis ir pažangiųjų technologijų taikymu, dalį ekonomikoje³.

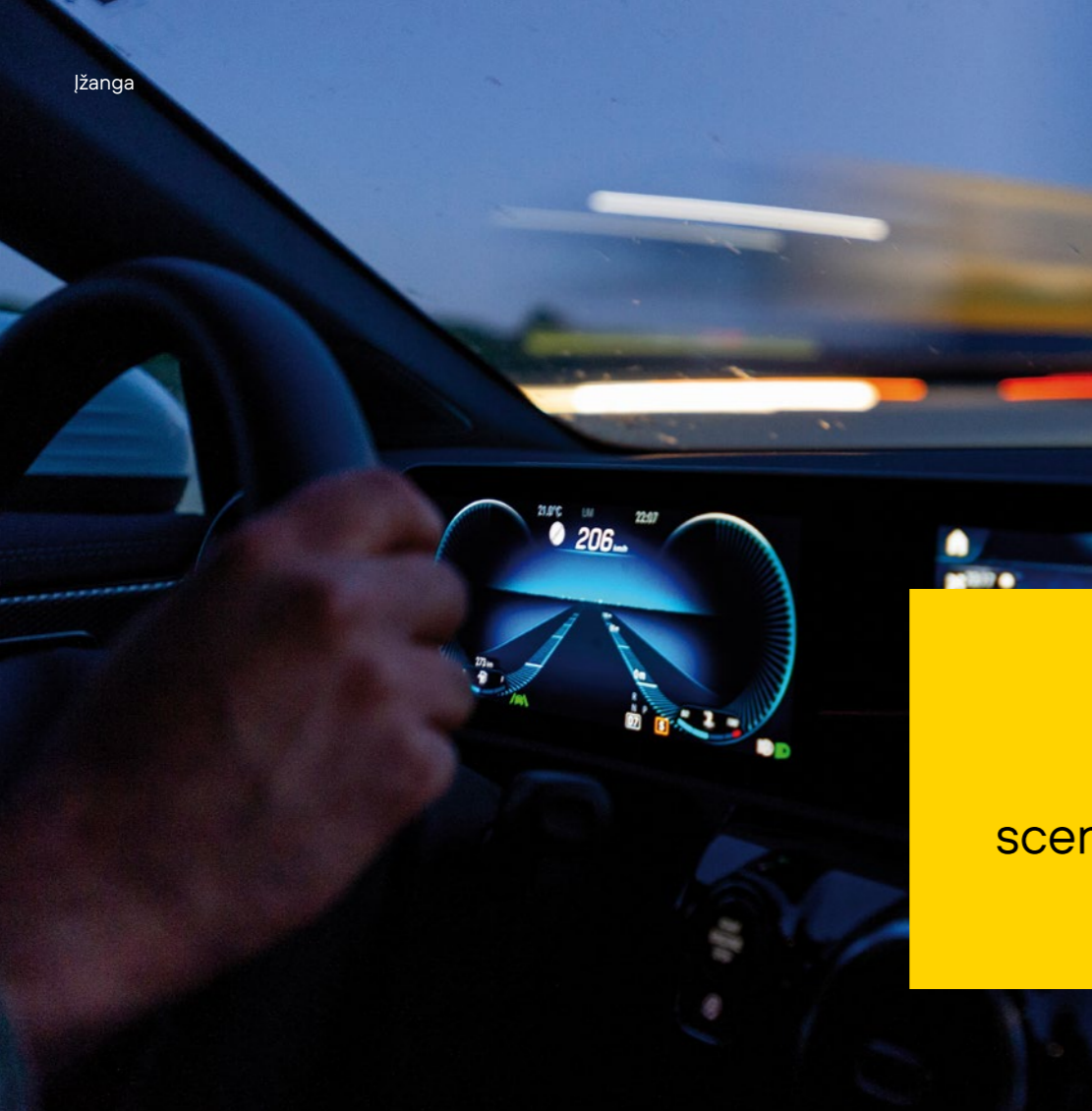
Vertinant ilgalaikio ekonomikos augimo perspektyvas, jos nėra džiuginančios. Lietuvos banko analizė parodė, kad net jei Lietuva augtų panašiu tempu kaip iki šiol, ES vidurkis būtų pasiektas tik po ketvirčio amžiaus, tačiau nerimą kelia tai, kad žmogiškojo kapitalo rezervai praktiškai išseko⁴. Nenuostabu, kad dar iki pandemijos Lietuvos ekonomikai prognozuotas augimo sulėtėjimas. Pavyzdžiui, 2019 m. rudenį Europos Komisija prognozavo, kad Lietuvos realaus BVP augimas 2020-2021 m. sulėtės iki 2,4 proc., kai 2019 m. ekonomika per metus augo 3,9 proc.⁵

² Ataskaita dėl ekonominės raidos scenarijų tvirtinimo, Valstybės kontrolė, 2019
³ Country Report Lithuania 2019, European Commission, 2019

Koronaviruso sukelta krizė šį progresą nutraukė ir kelia dar daugiau klausimų dėl Lietuvos ekonomikos augimo galimybių ateityje. Dalis tradiciškai prie Lietuvos ekonomikos augimo prisidėjusių sektorių bus skaudžiai paveikti sumažėjusios paklausos užsienio rinkose ir, norint spartaus ekonomikos augimo, ekonomikoje bus reikalingas kokybinis pokytis. Kitu atveju, nepasiekus kokybinio ekonomikos pokyčio, pasibaigus pandemijos laikotarpiui, Lietuvos gali laukti ekonominės stagnacijos dešimtmetis.

Toks scenarijus yra nepriimtinas ir dėl to, kad Lietuvoje išlieka reikšmingi regioniniai skirtumai. Vertinant 2018 m. duomenis, BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu Vilniaus apskrityje siekė 144,8 proc. šalies vidurkio, o, pavyzdžiui, Alytaus apskrityje vos 60,4 proc. šalies vidurkio. Ilgalaikėje perspektyvoje tokia situacija yra žalinga ne tik dėl robotų ekonominių galimybių, prieinamų ne Vilniuje gyvenantiems žmonėms, bet ir dėl to, kad tai stabdys Lietuvos vystymąsi. Vilniaus ekonomikos augimo rezultatai bus ne nukreipiami į tolimesnį mokslo ir verslo potencialo didinimą, bet skiriami regionų gyvybingumą palaikančioms subsidijoms ir nesubalansuoto augimo pasekmes švelninančiai socialinei politikai.

⁴ „Ar Lietuvos gyventojų pajamos pasiekės ES vidurkį?“, Lietuvos bankas, 2020
⁵ European Economic Forecast Autumn 2019, European Commission, 2019

2 scenarijus

Ambicingos ekonomikos augimo strategijos įgyvendinimas.

Valstybių, sukūrusių savo ekonomikos augimo sėkmės istorijas, patirtis rodo, kad, norint sukurti spartų proveržį, reikia išnaudoti unikalias tuo metu pasaulio ekonomikoje susiformavusias galimybes ir specifinius šalies konkurencinius pranašumus. Tam reikalinga aiški ir nuosekliai įgyvendinama ekonomikos augimo strategija.

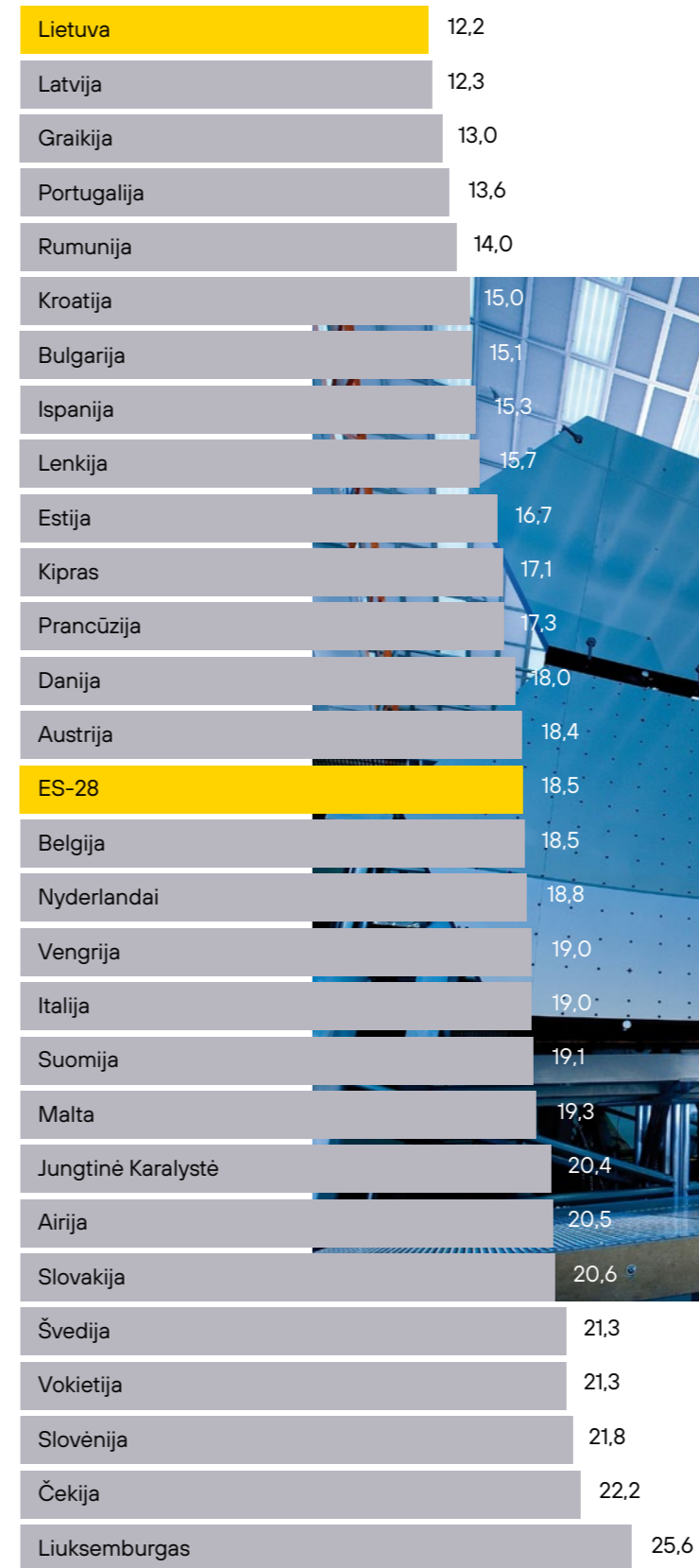
Pastaraisiais metais pasaulyje stebimas industrinės politikos, kryptingai didinančios ekonomikos pažangumą, renesansas. Gerai apmokamų darbo vietų prieinamumo sumažėjimas Vakarų valstybėse nulėmė didelius socialinius kaštus, politinės poliarizacijos ir populizmo stiprėjimą, o esami instrumentai pasirodė esantys nepajėgūs spręsti kylančių iššūkių. Viena iš valstybių, atsigręžusių į industrinę politiką, yra Jungtinė Karalystė. 2017 m. paskelbusi naująją industrinę strategiją ir patvirtinusi 10 strateginių susitarimų automobilių pramonės, dirbtinio intelekto, gyvybės mokslų ir kitiems sektoriams.

Naujajai industrinei politikai keliamas tikslas – kurti kokybiškų darbo vietų ekonomiką, skatinant įvairių ekonomikos sektorių pažangą. Kuriamos darbo vietos turi būti perspektyvios, atsparios automatizacijos, klimato kaitos ir kitiems iššūkiams, prisidėti prie darnaus vystymosi tikslų pasiekimo, pasižymėti

dideliu darbo našumu ir darbo užmokesčiu. Moderni industrinė politika turėtų būti lanksti, orientuota į stiprų valstybės ir verslo bendradarbiavimą.

Lietuvos ekonomikos sėkmę nulems aiškios krypties nustatymas ir pažangių ekonomikos sektorių vystymas. Tai įgalintų šalį tapti pasauline lydere specializuotuose sektoriuose, o šalyje kuriamos darbo vietos apimtų inovacijų, produktų vystymo ir kitas aukštos pridėtinės vertės funkcijas. Didelį augimo potencialą turintys sektoriai generuotų spartų ekonomikos augimą, o juose vystomos inovacijos, kompetencijos plisėtų po visą ekonomiką.

Lietuvoje jau šiuo metu yra išsivystę inovatyvūs biotechnologijų, lazerių gamybos, finansų technologijų sektoriai. Visgi šie sektoriai yra sąlyginai nedideli, o Lietuvos ekonomiką iš esmės sudaro žemesnės pridėtinės vertės pramonė ir paslaugos. Investicijų į pažangiuosius sektorius⁶ trūkumą parodo maža dirbančiųjų šiuose sektoriuose dalis. Pagal šį rodiklį Lietuva, kurioje pažangiuose sektoriuose 2019 m. dirbo apie 12,2 procentų užimtų šalies gyventojų, yra paskutinėje vietoje ES, kurios vidurkis yra 18,5 procentų užimtųjų⁷.

Šaltinis: Eurostat, 2019 m.

⁶ Prie šių sektorių priskirti aukštųjų technologijų ir vidutiniškai aukštųjų technologijų gamybos sektoriai bei žinioms imlių paslaugų aukštųjų technologijų paslaugų, rinkos paslaugų ir finansinių paslaugų sektoriai. Pažymėtina, kad ir „nepažangiuose“ sektoriuose gali veikti pažangios įmonės, kuriančios gerai apmokamas darbo vietas ir vystančios inovacijas, todėl Lietuvos ekonomikos pažangumas nebūtinai yra mažiausias Europoje.

⁷ Eurostat, 2019 (htec_emp_nat2: high and medium high-technology manufacturing, knowledge-intensive high-technology services, knowledge intensive market services, knowledge-intensive financial services)

2 pav. Dirbančiųjų dalis pažangiųjų technologijų gamybos ir žinioms imliuose paslaugų sektoriuose 2019 m., proc.

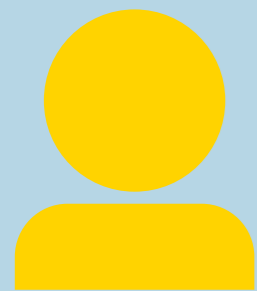
Pažymėtina, kad ekonomikos struktūra, kurioje dominuoja žemos pridėtinės vertės veiklos, turėtų būti suvokiama ne kaip nepataisomas trūkumas, bet kaip vienas esminių Lietuvos vystymosi rezervų. Perėjimas prie pažangios ekonomikos ypač svarbus siekiant, kad Lietuva su kitomis valstybėmis konkuruotų ne žemais kaštais, bet gebėjimais kurti ir vystyti konkurencingus produktus ir paslaugas.

Kokia ekonomikos augimo strategija reikalinga Lietuvai?

Siekiant sukurti lietuvišką ekonomikos sėkmės istoriją, reikalingos ir į bendrą ekonomikos konkurencingumą orientuotos priemonės, ir į konkrečių sektorių stiprinimą nukreiptos iniciatyvos. Išskirtinos 4 strateginės kryptys, reikalingos siekiant sėkmingai įgyvendinti Lietuvos ekonomikos transformaciją.

4 strateginės kryptys ilgalaikei Lietuvos ekonomikos transformacijai

Žmogiškasis kapitalas

1

Aukštos pridėtinės vertės ekonomikai yra būtina tinkamas kompetencijas turinti darbo jėga. Visgi Lietuvos gyventojų aktyvumas jau yra pasiekęs aukštą lygį, o šalies demografinė situacija yra sudėtinga. Todėl siekiant, kad žmogiškasis kapitalas netaptų šalies pažangą ribojančiu veiksniu, reikalingi esminiai pokyčiai švietimo ir migracijos (talentų pritraukimo) sistemose. Moderni žmogiškojo kapitalo ekosistema privalo būti subalansuota, atitinkanti Lietuvos ekonomikos prioritetus ir poreikius, sudaranti sąlygas gyventojams išnaudoti savo potencialą.

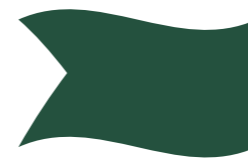
Inovacijos

2

Turi būti didinamas ekonomikos pažangumas siekiant, kad kuo didesnę jos dalį sudarytų pažangūs ir aukštą pridėtinę vertę kuriantys verslai. Tokiu būdu būtų kuriama žiniomis grįsta ekonomika, kurioje didelę dalį sudaro gerai apmokamos ir aukštos kompetencijos reikalaujančios darbo vietos. Atsižvelgiant į dėl pandemijos pasaulio ekonomikoje ilgą įsitvirtinusių neapibrėžtumą, dar svarbesnis tampa valstybės signalizavimas, kokie yra ekonomikos plėtros prioritetai, naujos kryptys ir akcentai. Šiuo metu ES ryškėja naujoji strateginė ekonomikos stiprinimo darbotvarkė, kurioje didelis vaidmuo tenka skaitmeninei ekonomikai, pramonei 4.0, žaliajai ekonomikai, todėl ir Lietuva, pasirinkdama ekonomikos kryptis, turi įvertinti, kas bus pažangu artimiausiais dešimtmečiais. Paminėtini finansų technologijų, gyvybės mokslų, informacijos ir ryšių technologijų (toliau – IRT), inžinerinės pramonės, verslo paslaugų sektoriai, jau šiuo metu užimančios svarbią vietą šalies ekonomikoje ir turintys reikšmingą augimo potencialą ateityje. Pasirinktose prioritetinėse srityse atsirastų galimybės naujam verslo ir valstybės bendradarbiavimui, kuriant inovacijomis ir žiniomis grįstą ekonomiką. Norint tai pasiekti, paramos verslui sistema, reguliavimas, mokslinis potencialas, įvairios viešosios paslaugos turi būti nukreiptos į inovacijų ekonomikos skatinimą ir prioritetinių sektorių pažangumo didinimą.

Stiprios valstybės institucijos

3

Nagrinėjant sėkmingų valstybių patirtį, stiprios valstybės institucijos gali būti laikomos pamatine jų ilgalaikio ekonomikos augimo priežastimi. Šios institucijos formuoja aplinką ir taisykles, kuriomis vadovaudamasis veikia verslas, teikia konkurencingumą didinančias viešąsias paslaugas, užtikrina, kad politiniai prioritetai virstų realiais sprendimais. Efektyvus viešasis valdymas yra būtinas siekiant sėkmingai įgyvendinti ilgalaikę šalies ekonomikos vystymosi strategiją ir pasiekti pokyčių įvairiose viešojo valdymo srityse (švietimo, inovacijų, regionų plėtros ir kitose). Atitinkamai Lietuvai reikalingi pokyčiai, stiprinantys valstybės politiką įgyvendinančias institucijas, didinantys jų orientaciją į rezultata, valstybės tarnybos kompetencijas. Taip pat svarbus modernus ir subalansuotas verslo reguliavimas, kokybiškas aptarnavimas institucijose.

Regionų plėtra

4

Subalansuotam Lietuvos vystymuisi svarbu išnaudoti ne tik Vilniaus, bet ir kitų Lietuvos regionų, kuriuose gyvena didžioji dalis šalies gyventojų, ekonominį potencialą. Tolimesnis Vilniaus, kaip didžiausio šalies miesto, vystymasis yra itin svarbus Lietuvai siekiant sudaryti sąlygas plėtotis aukštųjų technologijų verslams (pavyzdžiui, finansų technologijų, lazerių technologijų, gyvybės mokslų ir kitų sričių). Visgi būtina užtikrinti, kad ir kiti Lietuvos regionai būtų patrauklūs kokybiškas darbo vietas kuriančioms investicijoms. Tokiu būdu bus vykdoma į ekonomikos augimą, o ne subsidijas ir fiskalinį perskirstymą orientuota regionų plėtros politika.

Šios strateginės kryptys ir konkrečios po jais slypinčios iniciatyvos detaliau aptariami kituose skyriuose.

1-a strateginė kryptis:

Žmogiškasis kapitalas

Į aukštą pridėtinę vertę orientuotos ekonomikos vystymas yra tarp svarbiausių Lietuvos tikslų, kurio neįmanoma pasiekti be tinkamas kompetencijas turinčios darbo jėgos. Moderni talentų ekosistema privalo būti subalansuota, atitinkanti Lietuvos ekonomikos prioritetus ir poreikius. Dvidešimt pirmojo amžiaus talentai turi gebėti spręsti kompleksines problemas, bendradarbiauti, būti kūrybiški ir inovatyvūs. Šalyje turi būti vykdoma darbo rinkos ateities poreikių stebėseną, kuri leistų ir kiekybiškai, ir kokybiškai įvertinti specialistų poreikį, o švietimo ir migracijos sistemos turėtų užtikrinti pakankamą reikiamas kompetencijas turinčių specialistų kiekį, užtikrindamos jiems mokymosi visą gyvenimą galimybes.

Šiuo metu Lietuvai prognozuojamas darbo jėgos trūkumas⁸, o rinkos poreikių neatitinkančios darbuotojų kompetencijos taps esminiu Lietuvos ekonomikos augimą ribojančiu veiksniu, jei nebus imamasi ryžtingų priemonių. Lietuvos visuomenė senėja sparčiausiai tarp visų Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) šalių⁹ ir tai turės neigiamų pasekmių Lietuvos ekonomikai¹⁰. Iššūkius dėl kvalifikuotos darbo jėgos atspindi ir Pasaulio konkurencingumo indeksas: pagal 2019 m. duomenis Lietuva yra 124 vietoje iš 141 valstybės pagal kvalifikuotų darbuotojų radimo rodiklį. Prognozuojama, kad ši problema išliks ir ateityje: iki 2030 m. Lietuvoje darbo jėgos paklausa viršys pasiūlą¹¹. Didžiausias trūkumas numatomas aukštos kvalifikacijos darbuotojų segmente¹².

Švietimo sistemos inertiškumas

124

Tokioje vietoje Lietuva yra iš 141 valstybės pagal kvalifikuotų darbuotojų rodiklį 2019 m. Pasaulio konkurencingumo indekse

Lietuvoje darbuotojų kompetencijų neatitikimą rinkos poreikiams užprogramuoja švietimo sistemos inertiškumas.

Aplinka keičiasi itin sparčiai, o esminiai mokymo organizavimo ir mokymo(-si) principai išlieka nepakitę, trūksta orientacijos į ateities poreikius. Dabartinis švietimo institucijų finansavimo modelis neskatina nuolat modernizuoti mokymo ir studijų turinį, neskatina orientacijos į kokybišką rezultatą (pavyzdžiui, absolventų įsidarbinimas pagal specialybę ar kvalifikacijos lygmenį), nėra paskatų diegti prioritetiniams ekonomikos sektoriams aktualius pokyčius, kurti į ateities poreikius orientuotas programas, aktyviau naudoti mokymo(-si) inovacijas, neskatinamas lankstesnių, labiau rinkos poreikius atitinkančių mokymo formų atsiradimas, naujausių mokymo metodų taikymas. Taip pat skiriamas menkas dėmesys verslumo ugdymui įvairiose švietimo sistemos lygiuose.

⁸ EBPO Darbo rinkos ir socialinės politikos apžvalgos: Lietuva (2018); Lietuvos banko teminių straipsnių serija Nr.31/2020 „Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai“; Vyriausybės strateginės analizės centro apžvalga „Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje. Kryptis – ateities darbo rinka“ (2019); Europos profesinio mokymo plėtros centro įgūdžių prognozė: Lietuva (2018)

⁹ OECD Reviews of Labour Market and Social Policies: Lithuania, OECD, 2018

¹⁰ Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai, Lietuvos bankas, 2018

¹¹ 2018 skills forecast Lithuania, CEDEFOP, 2018

¹² Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje 2019, STRATA, 2019

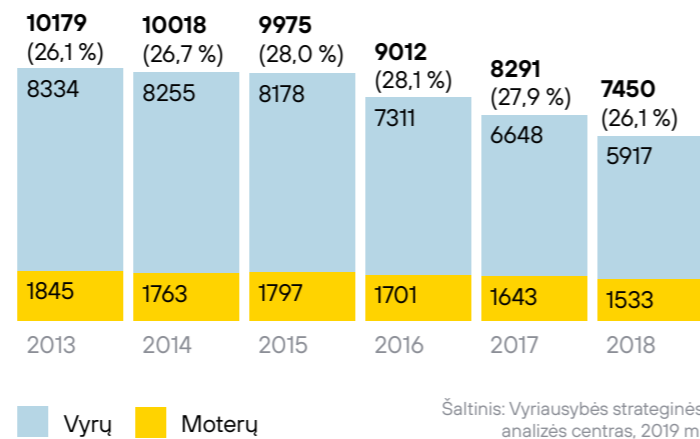
Darbo rinkos pasiūla ir paklausa vertinama fragmentuotai arba planuojama orientuojantis į istoriniais duomenimis pagrįstą darbo rinkos poreikių stebėseną.

Nors Lietuva išsiskiria didele žmonių su aukštu išsilavinimu dalimi, net 40 proc. darbdavių teigia susiduriantys su reikalingų kompetencijų stoka¹³. Tai parodo, kad švietimo sistema neužtikrina, kad išsilavinimą įgiję asmenys turėtų darbo rinkoje reikalingus ir paklausius įgūdžius. Viena iš priežasčių – prasta švietimo sistemos kokybė¹⁴, žemas mokymo lygis visose švietimo grandyse (bendrajame ugdyme, profesiniame, aukštajame, suaugusiųjų mokyme). Svarbus ir anksčiau minėtas švietimo sistemos intertiškumas, kuris šiuo atžvilgiu įgyja platesnę reikšmę: suteikti kompetencijas ir įgūdžius, kurių reikės, kai asmuo įsilies į darbo rinką, – sudėtingas, sisteminių sprendimų reikalaujantis uždavinys, todėl planuojant pasiūlą remiantis istoriniais duomenimis neatitiktumas tarp to, kokie darbuotojai bus reikalingi ateityje, ir to, kokie bus parengti, tampa dar didesnis.

Lietuvos darbo rinkoje ypač trūksta gamtos ir tiksliuosius mokslus baigusių specialistų.

Ši problema ir toliau didėja, kadangi nuo 2015 m. aukštosios mokyklos sulaukia vis mažiau abiturientų, norinčių studijuoti STEM gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos mokslus (toliau – STEM)¹⁵ (4 paveikslas). Viena pagrindinių to priežasčių – dėmesio, skirto profesinio orientavimo veikloms, trūkumas. Valstybės kontrolė rekomenduoja jauniesiems šalies talentams suteikti kokybišką profesinio orientavimo paslaugą visoje Lietuvoje¹⁶.

3 pav. STEM pasirinkusių abiturientų skaičiaus ir dalies kaita

¹³ OECD Economic Surveys: Lithuania 2018, OECD, 2018

¹⁴ Šalies ataskaita. Lietuva 2018, Europos Komisija, 2018

¹⁵ <https://strata.gov.lt/lt/naujienos/8-naujienos/557-tik-1-is-10-mergin-renkasi-tiksliuosius-ir-gamtos-mokslus>

¹⁶ Valstybinio audito ataskaita „Kaip organizuojamas ir vykdomas mokinių profesinis orientavimas“, Valstybės kontrolė, 2014; 2016-2017 m. m. mokinių profesinio orientavimo (ugdymo karjerai) stebėsenos ataskaita, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras, 2018

Profesinio mokymo sistema nėra moderni ir nesuteikia darbo rinkoje paklausius įgūdžių.

Lietuvoje vis dar mažai mokinių renkasi profesines mokyklas. Skaičiuojama, kad profesinio mokymo programas Lietuvoje baigia apie 13 proc. jaunuolių iki 25 metų, kai ES-23 vidurkis yra apie 35 proc.¹⁷. Vis dar nėra atnaujintos ir parengtos visų ūkio sektorių modulinės profesinio mokymo programos. 2020 m. Valstybės kontrolės ataskaitoje pažymima, kad 2018 m. 1,9 proc. mokinių mokėsi pameistrystės forma (2020 m. siektina reikšmė – 20 proc.); trūksta metodologinės paramos profesinio mokymo teikėjams ir įmonėms dėl pameistrystės įgyvendinimo, neišvystytos paskatos verslui. Be to, profesinėse mokyklose nėra tinkamai organizuojamas profesinis orientavimas ir profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistema yra neveiksminga¹⁸ (nepakankamas darbdavių įsitraukimas į mokymo turinio ir rezultatų vertinimą).

1,9 %

2018 m. mokinių mokėsi pameistrystės forma (2020 m. siektina reikšmė – 20 proc.)

Studijų ir aukštojo mokslo sistema nėra pajėgi greitai reaguoti į kintančius darbo rinkos poreikius.

Lietuvos aukštosios mokyklos dėl nelankstaus teisinio kvalifikacijų sąrangos reguliavimo, ydingos aukštųjų mokyklų finansavimo tvarkos, bendradarbiavimo su verslu stokos bei vadybinių gebėjimų trūkumo nėra pajėgios greitai prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių ir mokymo turinį adaptuoti taip, kad absolventai įgytų paklausias kompetencijas. Nelanksti kvalifikacijų sandaros sistema neleidžia aukštosioms mokykloms formuoti intensyvių, į įmonių poreikius orientuotų mikro kvalifikacijų. Esama finansavimo tvarka yra orientuota į studentų pritraukimą, bet ne į jų parengimo kokybę ir rezultatus darbo rinkoje. Dėl mažo krepšelio dydžio nelieka lėšų studijų ir mokymosi inovacijų diegimui. Bendradarbiavimo su verslu trūkumas nulemia, kad į studijų procesą nėra pakankamai įtraukiami praktikai, verslas menkai dalyvauja vidiniame studijų kokybės užtikrinimo procese, nėra skiriamas pakankamas dėmesys studentų praktikos kokybės užtikrinimui.

¹⁷ Education at a Glance 2018, OECD, 2018

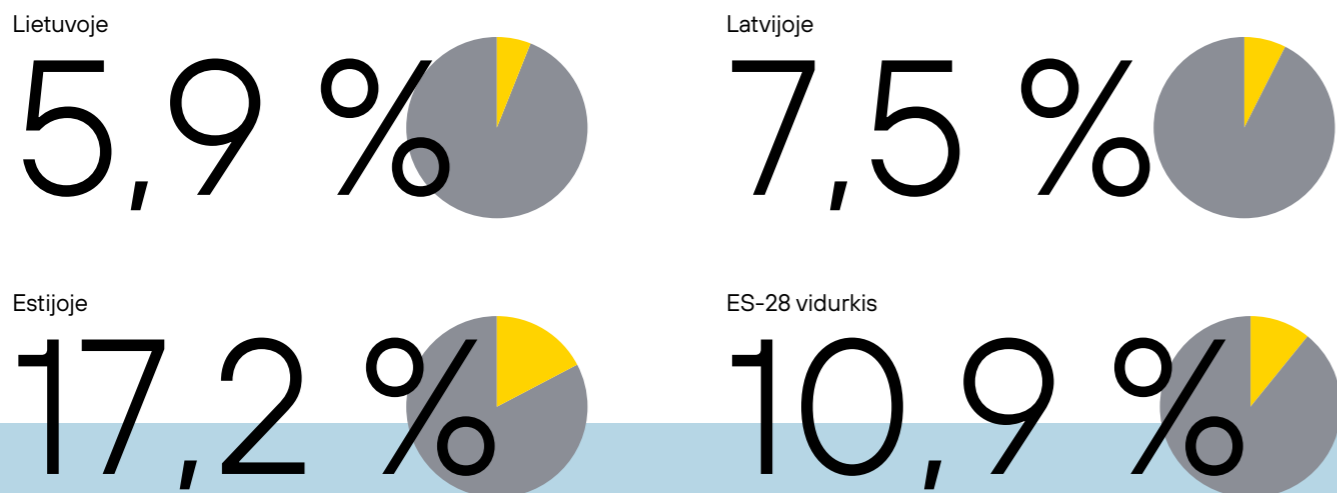
¹⁸ Valstybinio audito ataskaita „Ar profesinis mokymas organizuojamas efektyviai“, Valstybės kontrolė, 2020

Dabartinė mokymosi visą gyvenimą sistema nėra veiksminga.

Ši sistema yra fragmentuota, mokymų pasiūla neatitinka rinkos poreikių, nesuteikiamos galimybės dirbantiems suaugusiems asmenims kelti kvalifikaciją ar įgyti kitą, rinkoje paklausesnę, kvalifikaciją ar kompetencijas, o suaugusiųjų mokymosi kultūra nėra plačiai paplitusi. Pagal mokymosi visą gyvenimą lygį Lietuva rikiuojasi tarp prasčiausių rodiklių demonstruojančių ES šalių. 2017 m. mokymosi visą gyvenimą rodiklis Lietuvoje tesudarė 5,9 proc., Estijoje – 17,2 proc., Latvijoje – 7,5 proc., o ES-28 vidurkis – 10,9 proc.¹⁹ Svarbu ir tai, kad per pastarąjį dešimtmetį besimokančių suaugusiųjų padaugėjo vos pora procentinių punktų, todėl šiai sričiai turi būti skiriamas gerokai didesnis dėmesys.

⁴ pav. 2017 m. mokymosi visą gyvenimą rodiklis

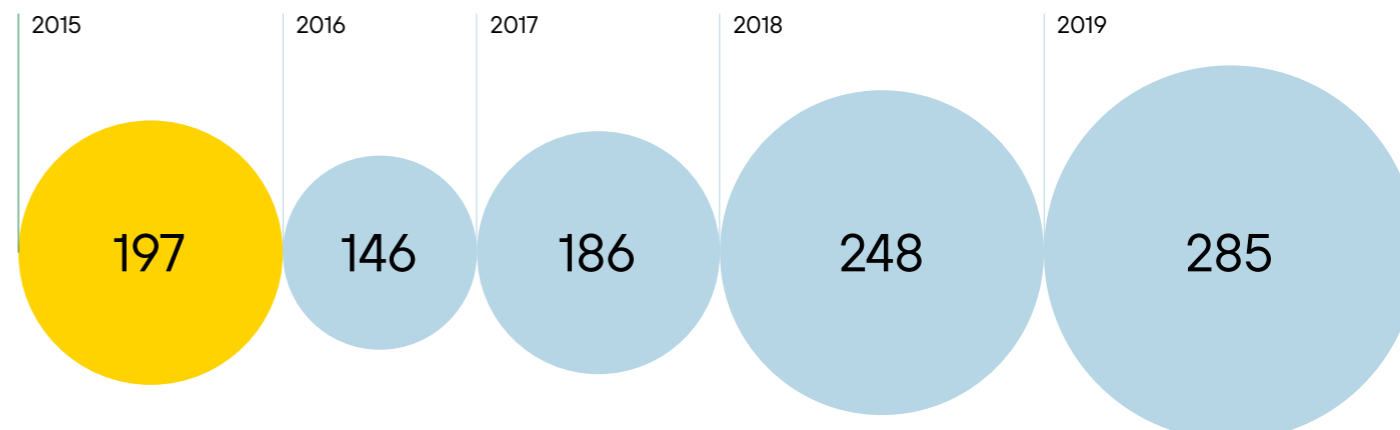

Šaltinis: Eurostat, 2020 m.

Visgi siekiant pritraukti ir išlaikyti talentus iš užsienio Lietuvos imigracijos politika yra nekonkurencinga.

Globalaus talentų konkurencingumo indekso rodikliai rodo prastus Lietuvos rezultatus, pagal 2020 m. duomenis, Lietuva yra 106 vietoje iš 119 valstybių, kuriose kyla protų prieaugis (angl. brain gain), taip pat Lietuva yra 110 iš 119 valstybių pagal toleranciją imigrantams. 2019 m. Pasaulio konkurencingumo indekse pagal užsieniečių įdarbinimo paprastumą Lietuva yra 112 iš 141 valstybės. Atvykstančių ir pasiliekančių užsienio talentų skaičiai yra žemi. Lietuvoje išduodamų leidimų skaičius laikinai gyventi aukštos kvalifikacijos specialistams iš ne ES valstybių po truputį auga, tačiau tai tik simboliniai skaičiai, atvižvelgiant į siekį užtikrinti visus Lietuvos darbo rinkos poreikius²¹. 2019 m. išduotų leidimų laikinai gyventi Lietuvoje aukštos kvalifikacijos specialistams iš ne ES šalių tesiekė 285 (5 pav.)²². Iššūkių kyla ir su užsienio studentų pritraukimu ir išlaikymu. Lietuvoje doktorantūros programose studijuojančių užsienio studentų dalis yra viena mažiausių tarp EBPO valstybių (4,4 proc., 2017 m.)²³. Ekonomiškai stipriose valstybėse ir dirbančių, ir po studijų pasiliekančių užsieniečių skaičiai daug didesni nei Lietuvoje²⁵. EBPO rekomenduoja imtis priemonių imigrantų pritraukimui į Lietuvą ir lengvinti imigracijos procedūras aukštos kvalifikacijos specialistams²⁶.

⁵ pav. Naujai išduotų leidimų laikinai gyventi Lietuvoje skaičius, užsieniečiams atvykstantiems į Lietuvą dirbti aukštos profesinės kvalifikacijos reikalaujančius darbus

Šaltinis: Migracijos departamentas, 2019 m.

Talentų pritraukimo ir jų išlaikymo sistemos poreikis

Lietuvos konkurencingumui ir ekonomikos augimui užtikrinti vien vidinių žmogiškųjų išteklių nepakaks, todėl aktualu spręsti nepakankamo kvalifikuotos darbo jėgos srauto iš užsienio į Lietuvą ir multikultūrinės darbo rinkos skatinimo klausimus. Lietuvos darbo rinkos atvirumas ir multikultūriškumas gali tapti papildomu konkurenciniu pranašumu. Tyrimai rodo, kad aukštos kvalifikacijos talentų imigracija skatina inovacijas ir produktyvumo augimą²⁰.

7 %

Lietuvoje studijas baigusiu užsieniečių lieka dirbti Lietuvoje²⁴

²¹ Lietuvoje išduotų Mėlynųjų kortelių skaičius aukštos kvalifikacijos specialistams, šaltinis: <https://migracija.lrv.lt/lt/statistika/migracijos-metrasciai> Eurostat, 2020 (migr_resbc1)

²² Migracijos departamentas, 2019

²³ OECD, 2020 (Share of international, foreign and all students enrolled by field of education)

²⁴ MOSTA apžvalga „Užsienio studentai Lietuvoje: ar gebame pritraukti mokyti“.

²⁵ Po studijų likusių užsieniečių skaičius: Danija – 55 proc., UK – 20 proc., Švedija – 9,3 proc., šaltiniai: „Kurk Lietuvai“ analizė „Užsieniečių absolventų įsidarbinimo Lietuvoje skatinimas“; MOSTA apžvalga „Užsienio studentai Lietuvoje: ar gebame pritraukti mokyti, o įgijusius išsilavinimą išlaikyti Lietuvoje?“, International Student Statistics in UK 2019 o įgijusius išsilavinimą išlaikyti Lietuvoje?“, <https://strata.gov.lt/images/leidiniai/uzsienieciai.pdf>

²⁶ OECD Economic Surveys: Lithuania 2018, OECD, 2018

¹⁹ Eurostat, 2020

²⁰ EEA migration in the UK: Final report, Migration Advisory Committee, 2018

Reikalingi sprendimai

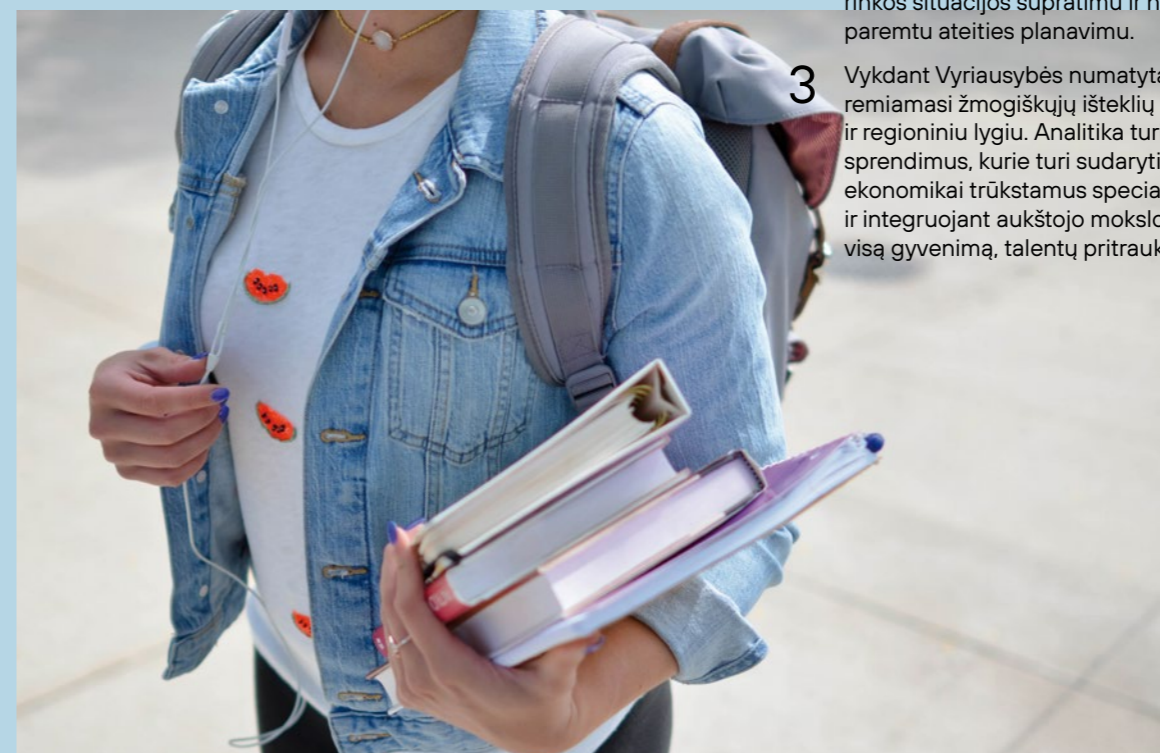
Apibendrinant senėjančios visuomenės bei aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumo problemas turėtų būti sprendžiamos kompleksiskai, atsižvelgiant ir derinant švietimo, migracijos ir ekonomikos strategines kryptis. Darbuotojų poreikio nustatymas turėtų būti paremtas ne tik istorine informacija, bet ir kokybiškais ateities (angl. foresight) įžvalgomis, siekiant identifikuoti kokių kompetencijų, profesijų reikės ateityje. Švietimo sistema ir joje veikiančios institucijos turi tapti atviresnėmis, lankstesnėmis, gebančiomis reaguoti į greitai kintančius rinkos poreikius ir turėti galimybę pasiūlyti individualizuotus sprendimus. Migracijos politika turėtų būti efektyvesnė, orientuota į aukštos pridėtinės vertės užsienio talentus, o pati migracijos sistema skaidresnė ir lankstesnė, siūlanti aukščiausios kokybės paslaugas, skirtas didinti konkurencingumui kritiškai svarbiam Lietuvos darbo rinkos atvirumui ir multikultūriškumui, pritraukti ir išlaikyti Lietuvos darbo rinkoje trūkstamus talentus.

Šiuo metu vykdomos švietimo sektoriaus pertvarkos turėtų būti tęsiamos, prioritetą teikiant universitetų, profesinių mokymo įstaigų, mokyklų tinklo optimizavimui, mokytojų ir dėstytojų

prestižo didinimui. Nemažiau svarbi ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pavaldžių įstaigų reorganizacija į Nacionalinę švietimo agentūrą, kuri turėtų suteikti proveržio bendrojo ugdymo ir visos švietimo sistemos kokybei, tapti kompetencijų centru, kuriančiu ir diegiančiu moksliniais tyrimais ir įrodymais grįstus inovatyvius švietimo politikos sprendimus, nukreiptus į švietimo kokybės užtikrinimą. Agentūros veiklai turi būti skiriamas nacionalinis dėmesys ir aukščiausią kompetenciją turinčių specialistų veiklai užtikrinti reikalingi resursai.

Nuoseklus šalies strateginių prioritetų įgyvendinimas turėtų užtikrinti, kad šalyje yra pakankamai tinkamos kvalifikacijos darbuotojų, reikalingų ne tik į aukštą pridėtinę vertę orientuotos ekonomikos palaikymui, bet ir tolimesnei plėtrai.

Nacionalinės žmogiškųjų išteklių stebėsenos reformavimas

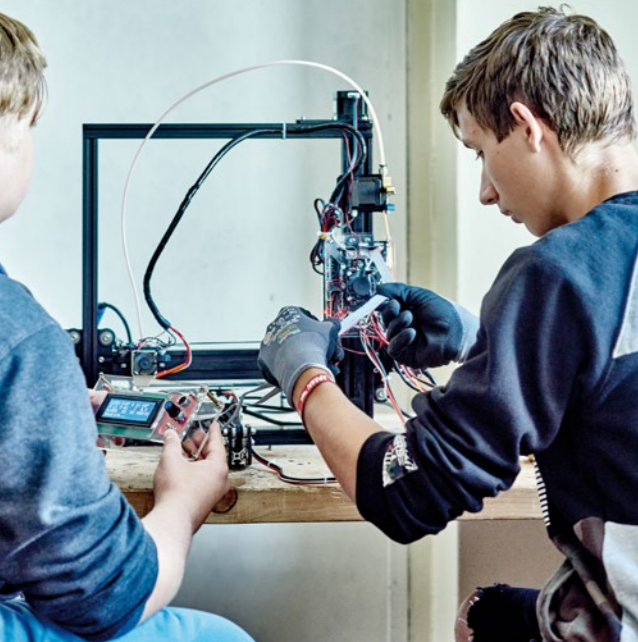

- 1 Vyriausybės strateginės analizės centras turėtų sukurti metodiką ir pradėti vykdyti žmogiškųjų išteklių poreikio analizę naudodamas ateities įžvalgas (angl. foresight), siekiant identifikuoti kokių kompetencijų, profesijų reikės ateityje. Šiuo metu prognozės atliekamos remiantis istoriniais duomenimis, tačiau greitai besikeičianti aplinka reikalauja platesnio požiūrio ir ateities scenarijų modeliavimo. Ši priemonė padėtų priimti sprendimus, kurie būtų paremti ateities poreikiais, ne tik istoriniais duomenimis.
- 2 Vyriausybės strateginės analizės centras turėtų sukurti metodiką ir diegti metodus, leidžiančius įvertinti realų kompetencijų paplitimą visuomenėje, vykdam ir kiekybines, ir kokybines žmogiškųjų išteklių kompetencijų analizes. Kompetencijų žemėlapių ir ateities įžvalgų (angl. foresight) sinergija padėtų priimti tikslesnius sprendimus, remiantis išsamiau esamos darbo rinkos situacijos supratimu ir ne tik istoriniais duomenimis paremtu ateities planavimu.
- 3 Vykdam Vyriausybės numatytą strateginį planavimą, turi būti remiamasi žmogiškųjų išteklių poreikio analitika ir nacionaliniu, ir regioniniu lygiu. Analitika turi būti integruota į priimamus sprendimus, kurie turi sudaryti sąlygas ruošti ir pritraukti ateities ekonomikai trūkstamus specialistus, apimant ir regioninį lygmenį, ir integruojant aukštojo mokslo, profesinio mokymo, mokymosi visą gyvenimą, talentų pritraukimo ir kitas veiklas.

Mokinių profesinio orientavimo (karjeros ugdymo) paslaugų kokybės didinimas

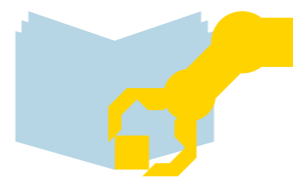

- 1 Numatyti minimalų individualių ir grupinių paslaugų krepšelį, kurį valstybė užtikrins kiekvienam moksleiviui. Atnaujinti profesinio orientavimo (karjeros ugdymo) teisinį reguliavimą, nustatant profesinio orientavimo (karjeros ugdymo) politikos formavimo ir koordinavimo veiklų sinergiją tarp Švietimo, mokslo ir sporto, Socialinės apsaugos ir darbo bei Ekonomikos ir inovacijų ministerijų. Šis pokytis užtikrintų, kad moksleiviai galėtų aktyviai pažinti savo gabumus skirtingoms sritims, esamų ir ateities profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, kaupti darbo patirtį, ugdyti profesinę motyvaciją ir planuoti būsimą karjerą.
- 2 Užtikrinti veikiantį pakankamą kvalifikuotų karjeros specialistų tinklą. Numatyti nuolatinį (visą) karjeros specialistų etatą švietimo įstaigose, kurie vykdytų grupines profesinio orientavimo veiklas, padėtų pedagogams integruoti karjeros ugdymo veiklas į bendrojo ugdymo programas. Taip pat būtina užtikrinti, kad karjeros ugdymo specialistai gautų aktualią metodinę informaciją (ypač apie darbo rinkos tendencijas, perspektyviausius ekonomikos sektorius) ir jiems būtų rengiami specializuoti kvalifikacijos kėlimo kursai. Visu etatu dirbantys tinkamos kvalifikacijos specialistai užtikrintų, kad profesinio orientavimo paslaugos padėtų mokiniams atskleisti jų gabumus ir tinkamai pasirinkti būsimą tolimesnio mokymosi ar užimtumo kelią.

- 3 „Alytaus karjero“ pavyzdžiu ir kitose savivaldybėse kurti regioninius karjeros centrus. Regioninių karjeros centrų įkūrimas užtikrintų, kad profesinio orientavimo ir su profesiniu orientavimu susijusios paslaugos (išskyrus tos, kurios teikiamos švietimo įstaigose) jaunimui būtų teikiamos vienoje vietoje („Alytaus karjero“ atveju ši vieta yra Užimtumo tarnybos Jaunimo darbo centras), skirtingoms institucijoms bendradarbiaujant. Aukštos kokybės profesinio orientavimo paslaugos neatsiejamos nuo papildomų paslaugų mokiniams (tokių kaip psichologo konsultacijos, socialinių darbuotojų konsultacijos) bei profesinio orientavimo veiklas vykdančių institucijų bendradarbiavimo su verslu. Dalis profesinio orientavimo paslaugų (grupės konsultacijos apie darbo rinkos tendencijas, grupiniai vizitai į įmones, tolimesnio mokymosi ar studijų galimybių pristatymas ir kt.) yra ir turėtų būti vykdomos švietimo institucijose.
- 4 Įtvirtinti profesinio orientavimo (karjeros ugdymo) stebėsenos kokybinius ir kiekybinius rodiklius, kurie padėtų įvertinti, kokia apimtimi profesinio orientavimo paslaugos yra prieinamos mokiniams, kokia papildoma pagalba mokiniams yra reikalinga, kaip šios paslaugos prisideda prie darbo rinkos augimo.

Profesinio mokymo sistemos modernizavimas Pramonei 4.0

- 1 Įgyvendinti ūkio šakų kompetencijos centrų pilotinį modelį, atskirose profesinėse mokyklose sutelkiant konkretaus sektoriaus (pavyzdžiui, inžinerinės pramonės) ekspertines kompetencijas. Tokia mokykla būtų atsakinga už atitinkamo sektoriaus programų rengimą, atnaujinimą, kokybės užtikrinimą, kvalifikacijos tobulinimą, metodinės pagalbos teikimą kitoms profesinėms mokykloms. Profesinis mokymas taptų geriau pritaikytas konkrečios ūkio šakos verslo poreikiams. Kompetencijos centrų pilotinis modelis turėtų būti įgyvendinamas tose ūkio šakose, kurios turi pajėgias asocijuotus verslo struktūras. Pirmasis toks sektorius galėtų būti inžinerinės pramonės sektorius. Metodologinį ir administracinį palaikymą kompetencijų centrams turėtų teikti Kvalifikacijos ir profesinio mokymo plėtros centras.
- 2 Įgyvendinti pameistrystės sistemą pažangiose ekonomikos srityse ir tuose ūkio sektoriuose, kuriuose vyrauja didžiausia profesinės kvalifikacijos specialistų paklausa ir pasiūlos neatitiktis, siekiant, kad bent 20 proc. asmenų, siekiančių įgyti profesinę kvalifikaciją ekonomikai aktualiose srityse, ją įgytų pameistrystės būdu. Svarbu numatyti finansines paskatas verslui, įmonėse dirbantiems meistrams suteikti metodinę ir didaktinę paramą, suteikti finansinę paramą profesinėms mokykloms, užtikrinti pameistrystės partnerystės koordinavimą. Aukštesnės kvalifikacijos specializuotos programos turėtų būti plėtojamos ne tik tradiciškai pameistrystei būdinguose gamybos sektoriuose, bet ir finansų ar kituose pažangios ekonomikos sektoriuose. Pameistrystės plėtojimas užtikrintų tinkamą verslui aktualių specialistų parengimą, sustiprintų verslo ir švietimo įstaigų bendradarbiavimą.
- 3 Sukurti V lygio kvalifikacijų programas profesinėse mokyklose ir jų finansavimo schemą, skatinant galimybę lengvai judėti tarp skirtingų mokymosi lygių (iš profesinio į aukštąjį). Tokia schema veikia Estijos ir Suomijos švietimo sistemose. Nors V lygio kvalifikacijos ir yra numatytos profesiniuose standartuose, tokie specialistai nėra rengiami. Pavyzdžiui, nėra rengiami pramonei 4.0 reikalingi gamybos kokybės technikai ar gamybos technikai-koordinatoriai, o šias pozicijas, nereikalaujančias aukštojo išsilavinimo, užima kolegijų ir universitetų absolventai. Įgyvendinus V lygio kvalifikacijų sistemą, būtų užtikrinamas aktualių kvalifikacijų specialistų parengimas pameistrystės būdu.

Sėkmės istorija laikytina Visagino technologijos ir verslo profesinio mokymo centro ir didžiausio regiono medicininės įrangos gamintojo „Intersurgical“ partnerystė kartu įgyvendinant pameistrystę mechatronikos srityje bei toliau inicijuojant naujų sektoriui reikalingų ir dar nesančių profesinio mokymo programų kūrimą plastiko liejimo srityje. Dėl pameistrystės plėtojama partnerystė skatino Visagino profesinę mokyklą nuolat atliepti darbo rinkos lūkesčius, atsinaujinti infrastruktūrą, ieškoti naujų partnerių ne tik regione, bet ir visoje Lietuvoje.

- 4 Siekiant pritraukti asmenis iš kitų valstybių, vykdyti profesinį mokymą užsienio kalbomis bei diegti kitas integracines priemones. Tai didintų profesinio mokymo tarptautiškumą. Iš užsienio pritraukti asmenys, siekiantys įgyti profesinę kvalifikaciją Lietuvoje, prisidėtų formuojant užpildytas rentabilias profesinio mokymo grupes ir taip užtikrinant pakankamą aktualios kvalifikacijos specialistų skaičių.
- 5 Užtikrinti, kad profesinės mokyklos prioritinėse ūkio šakose turėtų darbo rinkos lūkesčius atitinkančią infrastruktūrą, kvalifikuotus mokytojus bei metodinę medžiagą, numatant pastovius finansavimo šaltinius iš Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos. Turėtų būti sukurta atskira profesijos mokytojų finansavimo schema, užtikrinanti, kad šie asmenys galėtų uždirbti ne mažiau nei tos profesijos specialistų vidurkis rinkoje. Tokiu būdu į profesinio mokymo sektorių būtų pritraukti aukštos kvalifikacijos meistrai, kurie perteiktų mokiniams darbo rinkos lūkesčius atitinkančius įgūdžius.

STEAM įgūdžių stiprinimo programos bendrajame ugdyme įgyvendinimas

- 1 Įgyvendinti holistinę gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos, kūrybiškumo ugdymo ir matematikos (toliau – STEAM) įgūdžių stiprinimo programą, siekiant spręsti švietimo sistemos atitolimo nuo darbo rinkos problemą, mokinių sudominimo ir motyvavimo STEAM kryptimi problemą (tokių priemonių pavyzdžių yra JAV, Airijoje, Suomijoje).

Ši programa apimtų:

bendrojo ugdymo programų peržiūrą, siekiant, kad jos skatintų ugdyti inovacijų kultūrą, dalykines kūrybiškumo, iniciatyvumo kompetencijas;

visų disciplinų mokytojų šių kompetencijų kėlimą: skirtingų technologinių įrankių pažinimą, gebėjimą juos jungti ir gebėjimą pritaikyti technologinę kūrybą savo disciplinoje;

mokyklose esančios infrastruktūros paruošimą, siekiant integruoti technologijų kūrybos, skaitmeninio raštingumo ir sąmoningumo bei kompiuterinių mokslų įgūdžius į ugdymo procesą.

paspartinimą 10-yje Lietuvos regionų steigiamų STEAM centrų kūrimą ir finansavimą. STEAM centruose turėtų vykti ir formalus, ir neformalus vaikų ugdymas, vykdomas kvalifikacijos kėlimas mokytojams, teikiamos karjeros ugdymo paslaugos;

prieigos prie nuolat atnaujinamos tarpdisciplininės technologinės kūrybos mokymo medžiagos, kuri taupytų mokytojų pasiruošimo laiką bei būtų pritaikyta darbui klasėje, sukūrimą;

Studijų ir aukštojo mokslo gebėjimų reaguoti į rinkos poreikius didinimas

- 4 Tobulinti užsienio tyrėjų pritraukimo į Lietuvą priemones, kurios šiuo metu pasižymi sudėtingesniu nei užsienyje administravimo procesu, nekonkurencingu tyrėjų atlyginimu Lietuvoje, institucijų nepasirengimu priimti užsienio tyrėją, komunikacijos trūkumu tarp programos dalyvių ir kitomis bendromis mokslo vadybos problemomis. Užsienio tyrėjų pritraukimo priemonės turėtų būti nukreiptos į sumanios specializacijos sritis, papildomas dėmesys turėtų būti skiriamas universitetų, mokslo centrų administracinių gebėjimų stiprinimui pritraukti užsienio tyrėjus, stiprinti institucinės aplinkos tarptautiškumą, atlaisvinti mokslininkus nuo dalies administracinio darbo projektuose, perkelti tą dalį paskirtam institucijos atstovui ar net padaliniiui pagal užsienio universitetų patirtį. Pokytis svarbus siekiant sudaryti išskirtines sąlygas užsienio mokslininkų pritraukimui į Lietuvą.
- 5 Skatinti aukštąsias mokyklas diegti inovacijas studijų ar studijų organizavimo procese, numatant specialias „sandbox“ schemas, orientuotas į konkrečių sisteminių problemų sprendimų paiešką. Pavyzdžiui, būtina sukurti specialią priemonę, skirtą mažinti aukštus studijų nebaigusiu asmenų rodiklius STEAM srityse. Diegiamos priemonės prisidėtų prie sėkmingesnio studentų studijų sėkmės rodiklio bei didesnio įsadarbinimo pagal specialybę.

- 1 Kiekvienos aukštosios mokyklos finansavimą paremti ir pagal aukštosios mokyklos pasiektus rezultatus: absolventų įsadarbinimo pagal numatytą kvalifikacijos lygį, mokslinių tyrimų kokybę, tarptautiškumo ir kitus rodiklius. Taip pat numatyti paskatas aukštosioms mokykloms kurti ir vykdyti studijų programas, skirtas prioritetiniams ekonomikos sektoriams aktualioms kompetencijoms vystyti. Toks finansavimo modelis susietų aukštųjų mokyklų finansavimą su kokybe, o specialistų rengimas prisidėtų prie regionų specializacijos ir atitinkamų ūkio sektorių plėtros.
- 2 Sukurti mokslinio potencialo didinimo ir aktualiausių verslui specialistų rengimo finansavimo programą, kuri finansuotų asmenis, norinčius studijuoti ir/ar stažuotis doktorantūroje geriausiuose užsienio universitetuose, skirtų didesnes stipendijas doktorantams, suteiktų sąlygas mokslininkų iš užsienio pritraukimui į Lietuvą. Tai didintų Lietuvos mokslinį potencialą, būtiną kuriant inovacijas, naujus produktus ir siekiant verslo ir universitetų partnerystės mokslinėje ir tiriamojoje veikloje.
- 3 Sukurti finansinę priemonę, skirtą padėti aukštosioms mokykloms reaguoti į besikeičiančių įgūdžių poreikius ir į studijų procesą integruoti naujausias technologijas, darbo rinkoje aktualius sertifikatus, papildomus studijų modulius, suteikiančius darbo rinkai aktualias kompetencijas. Tai būtų lanksti ir paprastai administruojama priemonė, sudaranti galimybes švietimo institucijoms adaptuoti mokymo turinį ir ruošti darbo rinkoje paklausius specialistus. Taip pat tai sudarytų konkurencinį pranašumą lyginant su kitomis valstybėmis, sudarant galimybes reaguoti į naujausias tendencijas ir ruošti pažangių nišinių kompetencijų specialistus (pvz.: įterptinių sistemų programuotojai).

Nacionalinės švietimo agentūros, kaip švietimo kompetencijų centro, stiprinimas

- 1 Vystyti Nacionalinę švietimo agentūrą (toliau – NŠA) kaip kompetencijų centrą, kuriantį ir diegiantį įrodymais pagrįstus inovatyvius švietimo politikos sprendimus, nukreiptus į ugdymo(si) sėkmę ir švietimo kokybės užtikrinimą. Būtina siekti, kad NŠA taptų ekspertine institucija (bendrojo ugdymo ir aukštojo mokslo), atliekančia nacionalinius ir tarptautinius švietimo tyrimus ir analizes, telkiančia geriausius analitikus ir tyrėjus, vykdančia aukšto lygio švietimo sistemos stebėseną (duomenų kaupimą, analizę, prognozavimą, poveikio vertinimą), kurios pagrindu būtų kuriami ir diegiami inovatyvūs švietimo sprendimai. Agentūra turėtų siekti užtikrinti ugdymo kokybę ir sudaryti geriausias sąlygas mokymui(si) kiekvienam, tad jos veiklos prioritetai būtų: kurti inovatyvius įrodymais grįstus švietimo sprendimus, teikti rekomendacijas dėl švietimo politikos formavimo, įgyvendinimo ir švietimo sistemos tobulinimo, įgyvendinti ugdymo politiką ir vykdyti ateities švietimo prognozavimą.
- 2 Keisti NŠA juridinį statusą iš biudžetinės į viešąją įstaigą siekiant, kad NŠA taptų tam tikrą autonomijos laipsnį turinčiu kompetencijų centru, galinčiu pasiūlyti konkurencingą darbo užmokestį. Taip pat reglamentuoti NŠA paskirtį įstatyminiame lygmenyje (Švietimo įstatyme arba Mokslo ir studijų įstatyme). Kaip rodo kitų institucijų praktika, nacionalinio lygmens institucijų paskirtis, funkcijos, teisinė forma, valdymo organai ir kiti veiklos aspektai yra reglamentuoti įstatymuose. Šios teisinės prielaidos suteiktų NŠA teisę gauti valstybės finansavimą, skirtą vykdyti funkcijas, reglamentuotas teisės aktuose.
- 3 Pereinamoju laikotarpiu (kol NŠA nėra suteiktas viešosios įstaigos juridinis statusas), siekiant užtikrinti tvarų NŠA augimą, pasitelkti nepriklausomų ekspertų bei suinteresuotųjų šalių atstovų įžvalgą, suformuojant patariamąją tarybą. Tokia praktika taikoma ir Lietuvoje, ir kitose valstybėse (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje). Patariamoji taryba būtų kolegiali, visuomeniniais pagrindais veikianti taryba, kurios paskirtis – padėti NŠA vadovui didinti veiklos efektyvumą, kurti ir nuolat gerinti švietimo sistemą.
- 4 Stiprinti NŠA švietimo stebėsenos, vertinimo ir analizės funkcijas, siekiant užtikrinti jos gebėjimus kurti inovacijas švietime, įgyvendinti aukšto lygmens nacionalinių bei tarptautinių tyrimų įgyvendinimą ir didinti NŠA, kaip ekspertinės institucijos, kompetencijų augimą įvairiose švietimo srityse. Atsižvelgiant į tai, kad Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras buvo pertvarkytas į Vyriausybės strateginės analizės centrą, NŠA funkcijos turėtų būti plečiamos kuriant mokslo ir studijų analizės ekspertų komandą. Šių funkcijų stiprinimui būtina tinkamai išnaudoti 2021–2027 m. periodo ES struktūrinių fondų finansavimą.
- 5 Siekiant, kad NŠA taptų kompetencijos centru, būtina išgryninti pagrindines jos funkcijas ir atsisakyti nebūtinųjų funkcijų (pavyzdžiui, leidyba, spausdinimas, nuoma, apgyvendinimas, viešieji pirkimai, infrastruktūros projektai (geltonų autobusų pirkimas, mokyklų renovacija ir pan.)). Šių funkcijų vykdymui pasitelkti išorės rinkos teikėjų paslaugas arba funkcijas perduoti kitoms viešojo sektoriaus institucijoms.

Verzlumo ugdymo diegimas įvairiuose švietimo sistemos lygiuose

Lietuvoje sektinu pavyzdžiu laikytinas KTU taikomas tarpdisciplininis projekto vystymo modulis, kuriame viso semestro metu skirtingų studijų programų studentai gilina inovacijų ir produkto vystymo teorijas ne tik sukurdami naujo produkto idėją, bet vėliau ją prototipuodami ir bandydami idėją komercializuoti.

- 1 Sukurti vieningą visus švietimo lygmenis apimančią asmenų verslumo skatinimo strategiją, kurioje verslumo ugdymas prasidėtų bendrajame ugdyme, profesiniame ir tęstiniame mokyje būtų gilinami specializuoti verslumo įgūdžiai, o aukštajame moksle integruojami ir skatinami atskiri verslumo moduliai šalia studijų krypties modulių. Holistinė verslumo ugdymo sistema turi apibrėžti ir bendrą tarpžinybinę institucinę sąrangą. Geroji užsienio šalių praktika rodo, kad šalys, centralizavusios verslumo skatinimo įgyvendinimą, efektyviau valdo savo išteklius, išnaudoja tarpžinybiškumo galimybes ir pasiekia geresnių rezultatų. Nacionalinės verslumo skatinimo politikos forma ir jos valdymo efektyvumas yra reikšmingas, nors ir sunkiai pamatuojamas, faktorius, stiprinant šalies ekonomikos augimą ir jos inovatyvumą.
- 2 Sukurti verslumo skatinimo sistemos stebėsenos sistemą. Svarbu ne tik numatyti skirtingų institucijų atsakomybės sritis, bet ir priežiūros (kontrolės) mechanizmus bei sukurti sistemą, leidžiančią pamatuoti ir vertinti vykdomų priemonių poveikį. Poveikio vertinimas ir stebėseną yra iššūkis daugelyje šalių, tačiau yra būtinas siekiant įvertinti pažangą ir nustatyti sėkmės veiksnius. Stebėsenos rezultatai svarbūs ne tik paskirstant finansus, vertinant priemonių efektyvumą, bet ir pademonstruojant naudą mokiniam, tėvams, švietimo darbuotojams, verslui ir valdžios institucijoms.
- 3 Pritraukti ir tinkamai parengti jaunos pedagogus, sukuriant specializuotus verslumo ugdymo pedagogų kvalifikacijos kėlimo kursus, parengiant metodines priemones. Verslumo kompetencijų integravimas į bendrojo ugdymo programas yra didelis iššūkis, kurio sprendimas neturėtų būti paliktas tik mokytojų iniciatyvai. Mokytojams turi būti suteiktos kokybiškos metodinės priemonės, užtikrinamas mokyklų vadovų ir atitinkamų valdžios institucijų palaikymas, įtraukiamas verslas. Užsienio šalių geroji patirtis rodo, kad tik didelis mokyklų vadovų ir verslo įsitraukimas ir palaikymas leidžia pasiekti gerų verslumo ugdymo rezultatų.
- 4 Plėsti jau vykdomų ir teigiamus rezultatus demonstruojančių programų apimtį. Europos Komisija rekomenduoja, kad kiekvienam mokiniui jo bendrojo ugdymo programoje turi būti užtikrinta bent viena praktinė verslo skatinimo patirtis. Lietuvoje didžiausią įdirbį ir potencialą turi „Junior Achievement“ organizacija, parengusi ir įgyvendinusi skirtingas programas pradinė, progimnazijų, gimnazijų klasių mokiniams bei vykdanči profesinio orientavimo programas, susijusias su verslumo kompetencijomis. Būtent „Junior Achievement“ programos papildo Estijos bendrąjį ugdymą ir laikomos sektinu pavyzdžiu kitoms šalims.

- 5 Kurti pažangius patyriminiu mokymu paremtus verslumo ugdymo studijų modulius ir juos integruoti į studijų programas arba skatinti studentus juos rinktis kaip pasirenkamuosius studijų dalykus. Aukščiausias pozicijas JAV ir Europos universitetų reitinguose užimančių institucijų analizė atskleidė, kad verslumo moduliai turi būti kuo labiau orientuoti į realių verslo uždavinių sprendimą, įmonių steigimą ar produkto kūrimo simuliacijas.

Mokymosi visą gyvenimą plėtra

- 1 Sukurti vieningą „Individualaus mokymosi paskyros“ (angl. Individual learning accounts) sistemą, kuri sudarytų sąlygas kiekvienam suaugusiam asmeniui dalyvauti mokymosi visą gyvenimą veiklose ir gauti mokymosi pasiūlymą, kuris labiausiai atitiktų ekonomikos ir dalyvio specifinius poreikius. „Individualaus mokymosi paskyros“ principu veikianti sistema taptų „vienu langeliu“ visiems suinteresuotiems asmenims ir institucijoms. Tokiu būdu dabar išskaidytos mokymų lėšos skirtingose ministerijose (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, Ekonomikos ir inovacijų ministerijoje, Vidaus reikalų ministerijoje, Žemės ūkio ministerijoje, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijoje) galėtų būti konsoliduotos vienoje vietoje. Ši sistema sudarytų sąlygas kryptingai ir sistemingai investuoti į asmenų kompetencijų vystymą siekiant atliepti esamus ir ateities ekonomikos poreikius.

Užsienio patirtys rodo, kad tokios šalys kaip Singapūras ir Prancūzija, pasirinkusios investuoti į kompetencijų plėtojimą remiantis „Individualaus mokymosi paskyros“ sistema, sustiprino ir dalyvavimą suaugusiųjų švietimo sistemoje, ir sukūrė konkurencinį žmogiškojo kapitalo pranašumą norimuose vystyti ūkio sektoriuose.

- 2 Užtikrinti, kad per Užimtumo tarnybą būtų teikiama parama mokymuisi ne tik profesiniame lygmenyje, bet ir aukštos kvalifikacijos kompetencijų įgijimui aukštosiose mokyklose. Šiuo metu valstybės pastangos labiausiai orientuotos tik į mažiausias galimybes įsidarbinti turinčius asmenis, tačiau nėra priemonių, nukreiptų į aukštos kvalifikacijos specialistų kvalifikacijos kėlimą, nors šie asmenys, įgiję reikiamus įgūdžius, galėtų reikšmingai prisidėti prie pažangios ekonomikos kūrimo.
- 3 Vykdyti priemones, skirtas skatinti švietimo įstaigas įgyvendinti suaugusiųjų perkvalifikavimo programas, remti tokių programų kūrimą, kurios būtų skirtos padėti asmenims keisti kvalifikaciją į ateities ekonomikos specialybes ir taip išlikti konkurencingiems darbo rinkoje. Aukštosiose mokyklose turėtų būti sudarytos galimybės baigti intensyvias, į darbo rinką orientuotas magistrantūros studijas.
- 4 Skatinti jau kvalifikaciją įgijusių asmenų mokymąsi siekiant įgyti antrą pilną kvalifikaciją: sudaryti galimybę įgyti valstybės finansuojamą antrą bakalaurą informacinių technologijų srityje, skatinti studentus antrą kartą kvalifikaciją įgyti greičiau / intensyviau, mažinant studijų įmoką, jei studijų rezultatus pasiekia greičiau nei yra numatyta studijų plane (lankstūs ir individualizuoti kursai). Panašias priemones taiko Danija, Kroatija. Tokios priemonės didintų trūkstamos kvalifikacijos specialistų pasiūlą bei skatintų mokymosi visą gyvenimą kultūrą.

Aukštos kvalifikacijos talentų iš užsienio pritraukimas

Šalys, kuriose veikia „International House“ tipo įstaigos:

Danija
Suomija
Estija
Portugalija

- 1 Užtikrinti efektyvios migracijos sistemos veikimą, kai užsieniečio įsidarbinimui Lietuvoje pakaktų vieno fizinio apsilankymo Migracijos padalinyje dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje išdavimo, leidimui išduoti būtų numatyti daugiausiai 3 pagrindai (vietoj dabar galiojančių 19) bei lankstūs ir darbo rinkos poreikius atitinkantys kriterijai. Lanksčios ir modernios migracijos sistemos veikia sėkmingiausiai tarptautinius talentus pritraukiančiose šalyse, tokiose kaip Kanada, Naujoji Zelandija ir Australija, kurios taiko taškų sistemas, siekdamos užtikrinti paprastą, lanksčią ir šalies darbo rinkos poreikius atspindinčią sistemą.
- 2 Supaprastinti Mėlynosios kortelės procesą: vietoje 3 kategorijų paskirti 1, visiems aukštos kvalifikacijos specialistams Mėlynąsias korteles išduoti per 2 savaites. Tokių pagrindinių kriterijų, numatytų ir Mėlynosios kortelės direktyvoje, taikymas leistų Lietuvai išsiskirti iš kitų Europos valstybių, sukuriant lankstesnes sąlygas aukštos kvalifikacijos specialistams atvykti ir dirbti Lietuvoje.

- 3 Įsteigti „International House“ Vilniuje (t.y. vieno langelio principu veikiančią įstaigą, kurioje anglų ir rusų kalbomis užsieniečiams būtų teikiamos viešosios paslaugos būtinos sklandžiai integracijai Lietuvoje) ir tęsti plėtrą regionuose, sukuriant galimybę užsieniečiams aktualias paslaugas gauti vienoje įstaigoje, užtikrinant paslaugų pasiekiamumą be papildomai apmokamos teisininkų pagalbos. „International House“ sumažintų administracinę naštą, tenkančią užsieniečiams, bei prisidėtų prie užsienio talentų pritraukimo ir spartesnės užsieniečių integracijos Lietuvoje.
- 4 Įdiegti užsieniečių aptarnavimo ir informavimo standartą, užtikrinantį kokybiškas migracijos paslaugas ir elektroniniu būdu, ir aptarnaujant gyvai (lietuvių, anglų ir rusų kalbomis), nuolatinį informacijos atnaujinimą ir aktyvų viešinimą, klientų grįžtamojo ryšio gavimą ir analizę. Aukšti aptarnavimo standartai taikomi Suomijoje, kurioje migracijos paslaugos teikiamos net 14 užsienio kalbų. Taip pat Portugalijoje, kurioje, siekiant užtikrinti aukštą paslaugų kokybę, užsieniečiai yra lydimi į institucijas mediatorių.

- 5 Kurti finansines paskatas užsieniečių pritraukimui (pavyzdžiui, mokesčių lengvatą užsieniečių darbo užmokesčiui, vienkartinės išmokos persikėlimui į Lietuvą, išmokos darbdaviams už įdarbintą aukštos kvalifikacijos specialistą). Ši finansinė paskata užsieniečių pritraukimui prisidėtų prie Lietuvos darbo rinkos poreikių užtikrinimo, nišinių kompetencijų specialistų pritraukimo ir konkurencingos talentų ekosistemos kūrimo Lietuvoje.

Finansinės paskatos užsieniečių pritraukimui egzistuoja Nyderlanduose, kur yra taikoma darbo užmokesčio lengvata (neapmokestinama 30 proc. darbo užmokesčio 5 metus).

- Pavyzdžiui, Estijoje darbdaviams skiriamos iki 3 000 eurų išmokos už kiekvieną įdarbintą aukštos kvalifikacijos specialistą informacinių technologijų, mokslo ar technologijų srityje.
- 6 Sukurti automatinį leidimo laikinai gyventi Lietuvoje atnaujinimo, nesant pažeidimų, procesą. Šis procesas leistų sumažinti darbo krūvį, tenkančią Migracijos departamentui priimant dokumentus dėl naujo leidimo išdavimo bei prisidėtų prie paprastesnių migracijos procedūrų, didintų Lietuvos konkurencingumą pritraukiant talentus iš užsienio.
 - 7 Įgyvendinti globalią viešinimo kampaniją ar įsitraukti į tarptautines bendruomenes, kurios kurtų Lietuvos, kaip patrauklios užsienio talentams vietos, įvaizdį. Pavyzdžiui, tokia kampanija galėtų pozicionuoti Lietuvą kaip finansinių technologijų centrą, siekti pritraukti specialistus iš JAV, Australijos, Japonijos, Pietų Korėjos, Kanados, Naujosios Zelandijos (dėl įteisintų lengvesnių sąlygų šių šalių piliečiams).

Globalias talentų pritraukimo kampanijas taiko Švedija, kurioje Stokholmo miesto plėtros agentūra įgyvendino kampaniją „A Woman's Place“, siekiant pritraukti aukštos kvalifikacijos moteris dirbti ir gyventi Stokholme.

Pavyzdžiui, Danija įgyvendino viešųjų ryšių kampaniją „Why Denmark“, kuria siekta pritraukti aukštos kvalifikacijos specialistus užsieniečius, viešinant Danijos privalumus (socialinė, politinė ir ekonominė aplinka). Ši kampanija pritraukė 1 000 naujų specialistų iš užsienio. Siekiant didesnio žinomumo, būtų tikslinga prisijungti prie tarptautinių bendruomenių, kurios atstovauja Šiaurės Europos šalims ir padeda užmegzti ryšius su įmonėmis, specialistais, siekiančiais persikelti į Šiaurės Europą. Vienas iš tokių bendruomenių pavyzdžių yra „Nordic Innovation House“, sujungiantis Niujorko, Honkongo, Singapūro ar Silicio slėnio įmones, talentus su Šiaurės Europos atstovais.

Užsienio talentų integracija

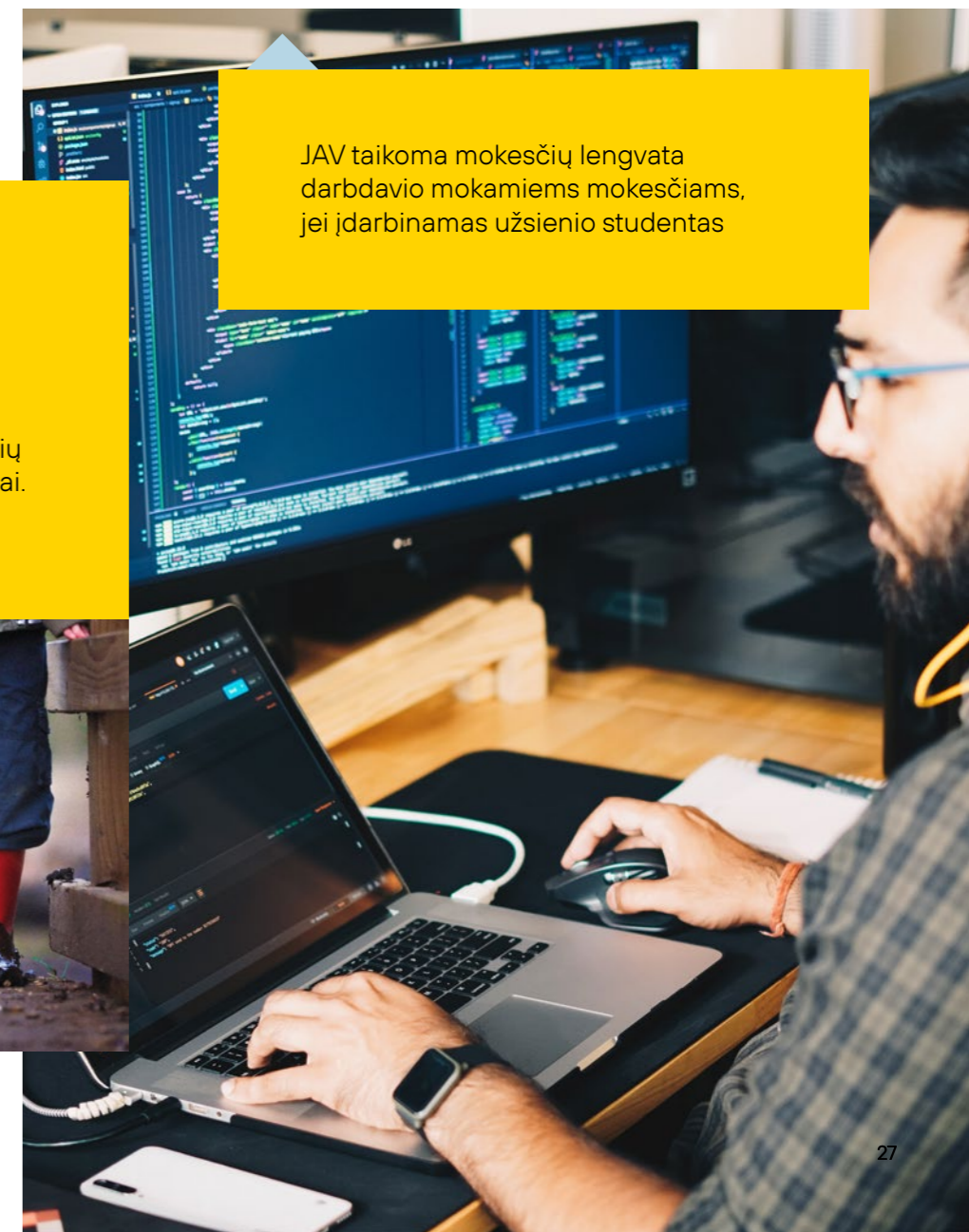
Švedijoje ir Norvegijoje nevyriausybines organizacijas vykdo valstybės finansuojamus integracinius projektus, kurie užtikrina efektyvesnę užsienio talentų integraciją.

- 1 Sukurti ir paskirti atsakingą instituciją, kuri užtikrintų aukštos kvalifikacijos talentų iš užsienio pritraukimą ir integraciją Lietuvoje, rinktų ir analizuotų užsieniečių grįžtamąjį ryšį. Tokia institucija užtikrintų stiprią institucinę lyderystę, talentų pritraukimo strategijos įgyvendinimą. Toks institucinis talentų pritraukimo modelis sėkmingai taikomas Airijoje, Singapūre, Malaizijoje, Estijoje, Danijoje, kuriose viena institucija yra atsakinga už strategijos sukūrimą bei efektyvios talentų ekosistemos vystymą.
- 2 Įgalinti ir įtraukti nevyriausybines organizacijas, skiriančias finansinę paramą jų projektams, susijusiems su užsieniečių integracija, užsieniečių įsitraukimo į vietos bendruomenės skatinimu. Nevyriausybinių organizacijų veikla gali prisidėti prie tolerancijos užsieniečiams augimo. Latvijoje integracijos projektai finansuojami ES fondų lėšomis, tačiau įgyvendinami nevyriausybinių organizacijų, padeda diegti integracines priemones užsienio talentams.
- 3 Diegti integracijos priemones užsieniečiams ir jų šeimos nariams, atvykstantiems ir iš ES, ir ne ES šalių: nemokami lietuvių kalbos kursai, privaloma nemokama integracinė programa, nemokama teisinė pagalba, mentorių klubas, relokacijos programos savivaldybių lygmeniu (mokymai, informaciniai renginiai). Integracines priemones sėkmingai diegia Estija, Danija, Olandija savivaldybių lygmeniu organizuodamos mokymus, renginius užsieniečiams aktualiais klausimais, kurdami mentorių klubus, specialias programas atvykusiųjų šeimos narių integracijai.
Užtikrinti viešųjų paslaugų teikimą užsieniečiams anglų kalba visoje Lietuvoje. Toks pokytis paspartintų užsieniečių integraciją didžiuosiuose miestuose bei regionuose, didintų pasiliekančių Lietuvoje užsieniečių skaičių. Anglų kalba teikiamos viešosios paslaugos Vokietijoje, Danijoje, Olandijoje ir Suomijoje užtikrina užsieniečių sklandžią integraciją pradėjus dirbti naujoje šalyje.
- 4 Pritaikyti švietimo sistemos paslaugas užsieniečiams: anglakalbiai darželiai, mokyklos, multikultūriškumo pamokos.
- 5 Diegti įvairovės skatinimo planą, parengiant įvairovės politikos strategiją bei didinti darbdavių, viešojo sektoriaus darbuotojų švietimą, inicijuoti paskatinimus (pavyzdžiui, darbdavių apdovanojimai įvairovės srityje). Tai yra svarbi sąlyga Lietuvai tampa multikultūrinis talentų traukos centru. Pavyzdžiui, Malaizijoje veikianti talentų agentūra „Talent Corp“ skatina darbdavius diegti įvairovės politikos priemones, teikiamos analizės apie užsieniečių integracijos svarbą šalies ekonomikai.

Užsieniečių studentų pritraukimas ir išlaikymas

- 1 Sukurti finansines paskatas užsienio studentų pritraukimui, skiriančias valstybines stipendijas užsienio studentams (visų pakopų), atvykstantiems studijuoti į Lietuvą. Tokiu būdu Lietuva galėtų pritraukti užsienio studentus į Lietuvai reikalingų profesijų studijų programas, siekiant, kad šie studentai užpildytų trūkstamas darbo vietas. Tokios stipendijos teikiamos Olandijoje, Danijoje, Švedijoje, Prancūzijoje, kurios išsiskiria užsienio studentų gausa ir multikultūrine darbo rinka.
- 2 Užtikrinti palankias sąlygas užsienio studentų integracijai į darbo rinką (pavyzdžiui, minimaliai ribojamas darbo laikas studijų metu, galimybė pradėti dirbti iš karto). Tokios sąlygos padidintų liekančių Lietuvoje užsieniečių skaičių. Užsieniečių studentų įsitraukimą į darbo rinką skatina Danija, užtikrindama, jog baigus mokslus užsienietis gautų nedarbo išmokas ir testų darbo paieškas Danijoje. Švedijoje užsienio studentams netaikomas darbo laiko apribojimas studijų metu.
- 3 Įteisinti leidimų laikinai gyventi Lietuvoje studijų pagrindu išdavimą visam studijų laikotarpiui. Tokiu būdu būtų mažinama administracinė našta, tenkanti užsienio studentams, didinamas Lietuvos konkurencingumas pritraukiant užsienio studentus lyginant su kitomis Europos valstybėmis. Leidimus visam studijų laikotarpiui išduoda Olandijos ir Ispanijos migracijos institucijos.
- 4 Numatyti finansinę paramą ar mokestines lengvatas darbdaviams, įdarbinantiems užsienio studentus apmokamai praktikai. Šios priemonės skatintų užsienio studentų integraciją į Lietuvos darbo rinką.

JAV taikoma mokesčių lengvata darbdaviui mokamiems mokesčiams, jei įdarbinamas užsienio studentas

Skandinavijos valstybėse Danijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Norvegijoje vyrauja dvikalbiai vaikų darželiai, mokyklos, užtikrinančios sąlygas sklandžiam talentų iš užsienio, turinčių šeimas, persikėlimui į šalį ir integracijai.

2-a strateginė kryptis:

Inovacijos

Inovacijų kūrimas ir diegimas yra vienas svarbiausių veiksnių, nulemiančių valstybių perėjimą prie pažangios, inovacijomis grįstos ekonomikos. Inovacijų poveikis ekonomikos augimui yra stiprus – naujos idėjos ir technologiniai sprendimai didina produktyvumą, tai leidžia gaminti daugiau aukštesnės pridėtinės vertės prekių ir paslaugų, didėja įmonių pelningumas ir konkurencingumas tarptautiniu lygiu, kuriamos aukštos kvalifikacijos ir gerai apmokamos darbo vietos. Inovacijų svarbą parodo tai, kad stipriausios pasaulio ekonomikos išsiskiria didelėmis investicijomis į mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) veiklas, kurios vidutiniškai siekia 2,4 proc. BVP²⁷.

Inovacijų srityje mažą Lietuvos potencialą nulemia istoriškai paveldėta ūkio struktūra (menka integracija į tarptautines vertės grandines, dominuojanti užsakomoji gamyba, riboti eksperimentinės veiklos mastai), mažas mokslinis potencialas, nulemtas aukščiausio lygio mokslininkų trūkumo, bei nelanksti ir sudėtinga prieiga prie finansų.

Dėl šių priežasčių Lietuvos inovacijų vystymo rezultatai gerokai atsilieka nuo pirmaujančių valstybių. Lietuvoje į inovacijų vystymą investuojama tik 0,88 proc. BVP ir tai yra gerokai mažiau nei EBPO valstybių narių MTEP išlaidų vidurkis²⁸. Prastus inovacijų rezultatus atskleidžia ir tarptautiniai vertinimai – pagal kasmet sudaromą ES inovacijų švieslentę Lietuva priskiriama prie valstybių vidutiniokių ir 2020 m. užėmė tik 19 vietą tarp visų ES valstybių narių. Lietuva taip pat neatrodo gerai ir globaliame kontekste – 2019 m. Pasaulio konkurencingumo reitinge Lietuva užima 42 vietą iš 141 valstybių pagal gebėjimą vystyti inovacijas. Žemos pridėtinės vertės ekonomikos dominavimą šalyje parodo ir kiti ekonominiai rodikliai – Lietuvos darbuotojų našumas yra vienas iš žemiausių tarp ES šalių, Lietuvoje dirbančiųjų dalis pažangiuosiuose sektoriuose yra pati mažiausia ES, o verslo sektoriaus investicijos į MTEP veiklas taip pat atsilieka nuo daugelio kitų ES šalių. Tad siekiant spręsti produktyvumo atotrūkį nuo pirmaujančių ES valstybių bei transformuoti Lietuvos ekonomiką, Lietuvos inovacijų gebėjimai turi būti ženkliai pagerinti.

²⁷ EBPO valstybių narių 2019 m. išlaidų MTEP santykio su BVP vidurkis, EBPO duomenų bazė

⁶ pav. BVP dalis, investuojama į inovacijų vystymą, proc.

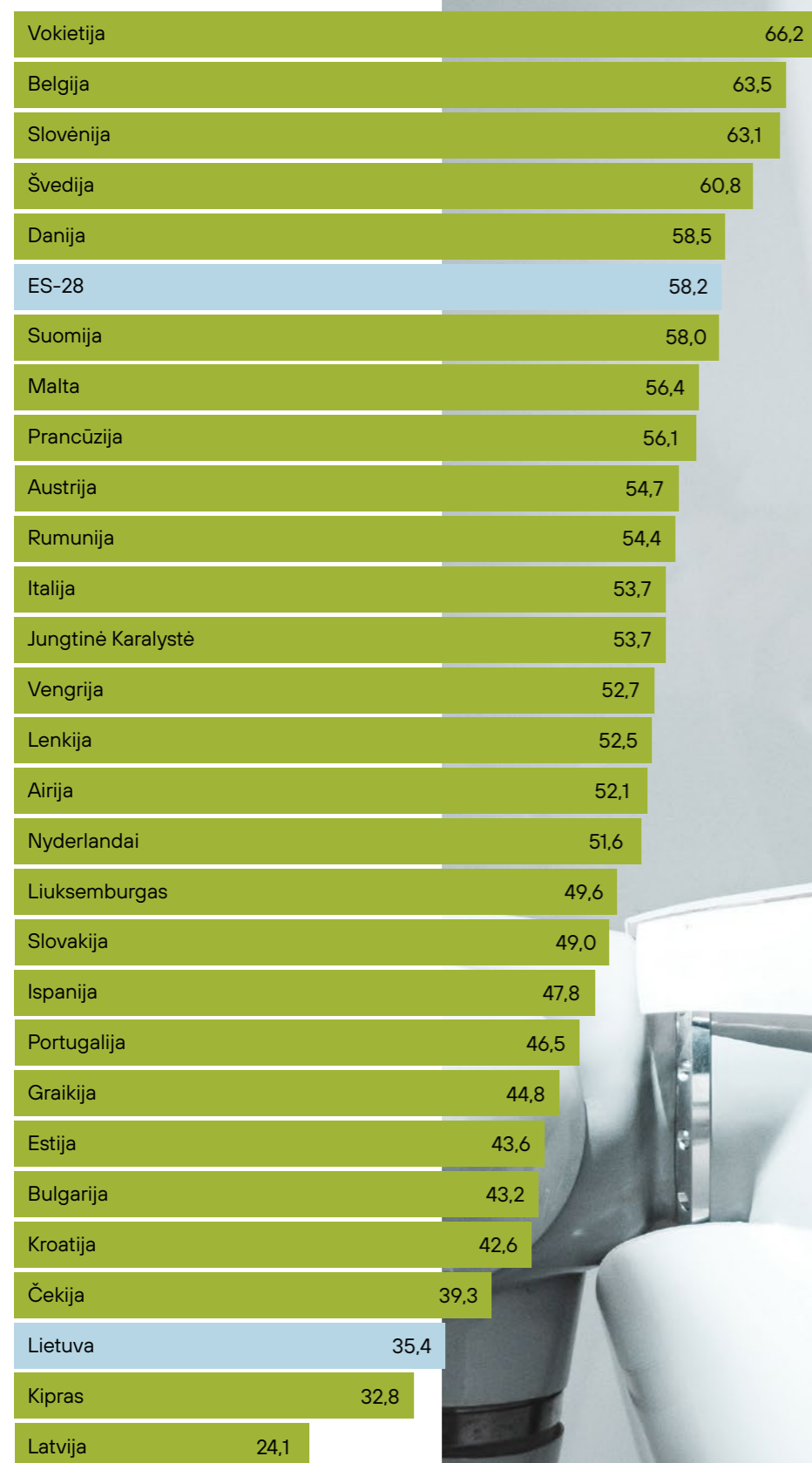

Šaltinis: EBPO valstybių narių 2019 m. išlaidų MTEP santykio su BVP vidurkis, EBPO duomenų bazė

Nepaisant žemų bendrų inovacijų rodiklių, Lietuvoje sėkmingai vystosi tam tikri inovatyvūs sektoriai (pavyzdžiui, biotechnologijų, lazerių, fotonikos srityse). Viena Lietuvos inovacijų sėkmės istorijų – iš fundamentinio mokslo vystymo biotechnologijų srityje gimusios kompanijos „Biotechna“ (vėliau tapusi „Sicor Biotech“), „Fermentas“ (vėliau tapusi „Thermo Fisher Scientific Baltics“) ir „Biotechpharma“. Visos šios įmonės šiuo metu formuoja pagrindinį biotechnologijų pramonės branduolį Lietuvoje, tačiau jų pradžia sietina su kelių mokslininkų tyrimais ir jų kompetencijų vystymu tuometiniame Biotechnologijų institute. Instituto mokslininkų iniciatyva gimė jaunos kompanijos, kurios išnaudojo universitetų ir Santaros mokslo slėnio ekosistemos privalumus, pasitelkė skirtingas finansinės paramos priemones, skirtas vystyti inovacijas. Šis lietuviškas sėkmės istorijos pavyzdys iliustruoja, kad tinkamas ekosistemos ir paramos užtikrinimas didelį potencialą turinčiai mokslo kryptčiai gali lemti sėkmingus komercializacijos procesus ir naujų aukštos pridėtinės vertės pramonės šakų vystymą Lietuvoje.

²⁸ Lietuvos 2019 m. išlaidų MTEP santykio su BVP, EBPO duomenų bazė

7 pav. Verslo išlaidų dalis nuo visų šalies MTEP išlaidų 2017 m., proc.

Šaltinis: Eurostat, 2019 m.

Pagrindinės kliūtys proveržiui inovacijų srityje

Tarptautinių institucijų²⁹, vertinusių Lietuvos inovacijų ekosistemą, išvados yra vienareikšmiškos – pagrindinės kliūtys Lietuvai įgyvendinti proveržį inovacijų srityje yra fragmentuota inovacijų valdysena, nelanksti ir neefektyvi verslo paramos inovacijoms struktūra bei nepakankama ekosistema stiprinti verslo gebėjimus kurti ir diegti inovacijas tikslinėse srityse. Kaip vieną sėkmingiausių pastarųjų metų valstybės bandymų vystyti perspektyvią inovacijų ekosistemą galima įvardinti finansų technologijų (angl. FinTech) klasterio suformavimą Lietuvoje. Šiuo metu Lietuva yra viena pirmaujančių pasaulio valstybių, pritraukiančių finansų technologijų startuolius kurti naujus produktus ir paslaugas. Tarptautinių įmonių susidomėjimą Lietuva lėmė valstybės institucijų aktyvūs veiksmai ir glaudus tarpusavio bendradarbiavimas, siekiant užtikrinti šiam sektoriui reikalingą specializuotą reguliavimą, infrastruktūrą bei verslo vystymo sąlygas. Šis sėkmingas valstybės institucijų veikimo modelis turi būti pritaikytas ir vystant kitus sektorius.

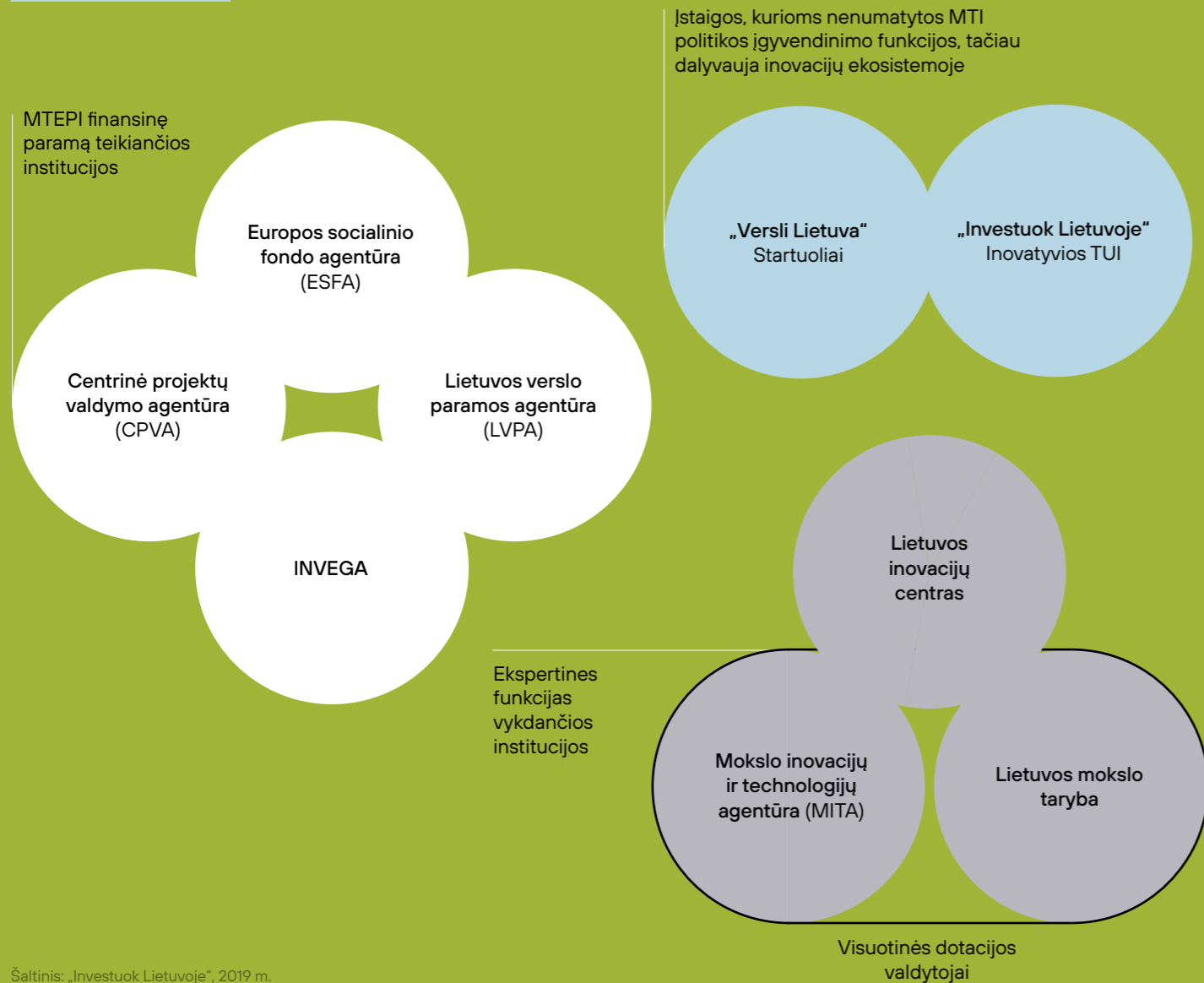
Inovacijų skatinimo institucinė struktūra Lietuvoje yra fragmentuota.

Šiuo metu Lietuvoje mokslo, technologijų ir inovacijų politikos įgyvendinime skirtinga apimtimi dalyvauja 9 agentūros ir institucijos. Tarptautiniai ekspertai teigia, kad šis skaičius Lietuvos inovacijų ekosistemai yra per didelis. Kiekvienai iš šių atskirų verslo paramos ir konsultavimo agentūrų numatyti gana siauros apimties tikslai ir nėra vienos organizacijos, kuriai būtų priskirta aiški atsakomybė už mokslo, technologijų ir inovacijų politikos įgyvendinimo rezultatus. Tokia institucinė struktūra kelia rimtų koordinavimo iššūkių, pradedant neaiškiais agentūrų įgaliojimais ir atsakomybe, vykdomų funkcijų persidengimu, nepakankamomis ekspertinėmis kompetencijomis atskirose institucijose ir administraciniu neefektyvumu, susijusiu su verslui kylančiomis problemomis dėl skirtingų paramos gavimo taisyklių ir procesų³⁰. Neturint vienos inovacijų politiką įgyvendinančios institucijos, inovacijų skatinimas ir toliau išliks neefektyvus, nes nebus užtikrinama kompleksinė valstybės intervencija, siekiant sistemškai, o ne fragmentuotai, vystyti verslo inovacijų ekosistemas.

²⁹ Nagrinėti šie dokumentai: European Commission, Specific Support for Lithuania „Fit for the Future“, 2017; OECD Reviews of Innovation Policy: Lithuania 2016; IMF, Selected Issues paper on Republic of Lithuania, June 15, 2017

³⁰ Veiksmų programos uždaviniai, skirti moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir inovacijoms skatinti, įgyvendinimo pažangos vertinimo paslaugos – Galutinė vertinimo ataskaita, Finansų ministerija, „Visionary Analytics“, 2017

8 pav. Inovacijų skatinimo institucinė struktūra Lietuvoje

Šaltinis: „Investuok Lietuvoje“, 2019 m.

Lietuvoje nėra skiriamas pakankamas dėmesys prioritetinių ekonomikos sektorių pažangumo didinimui.

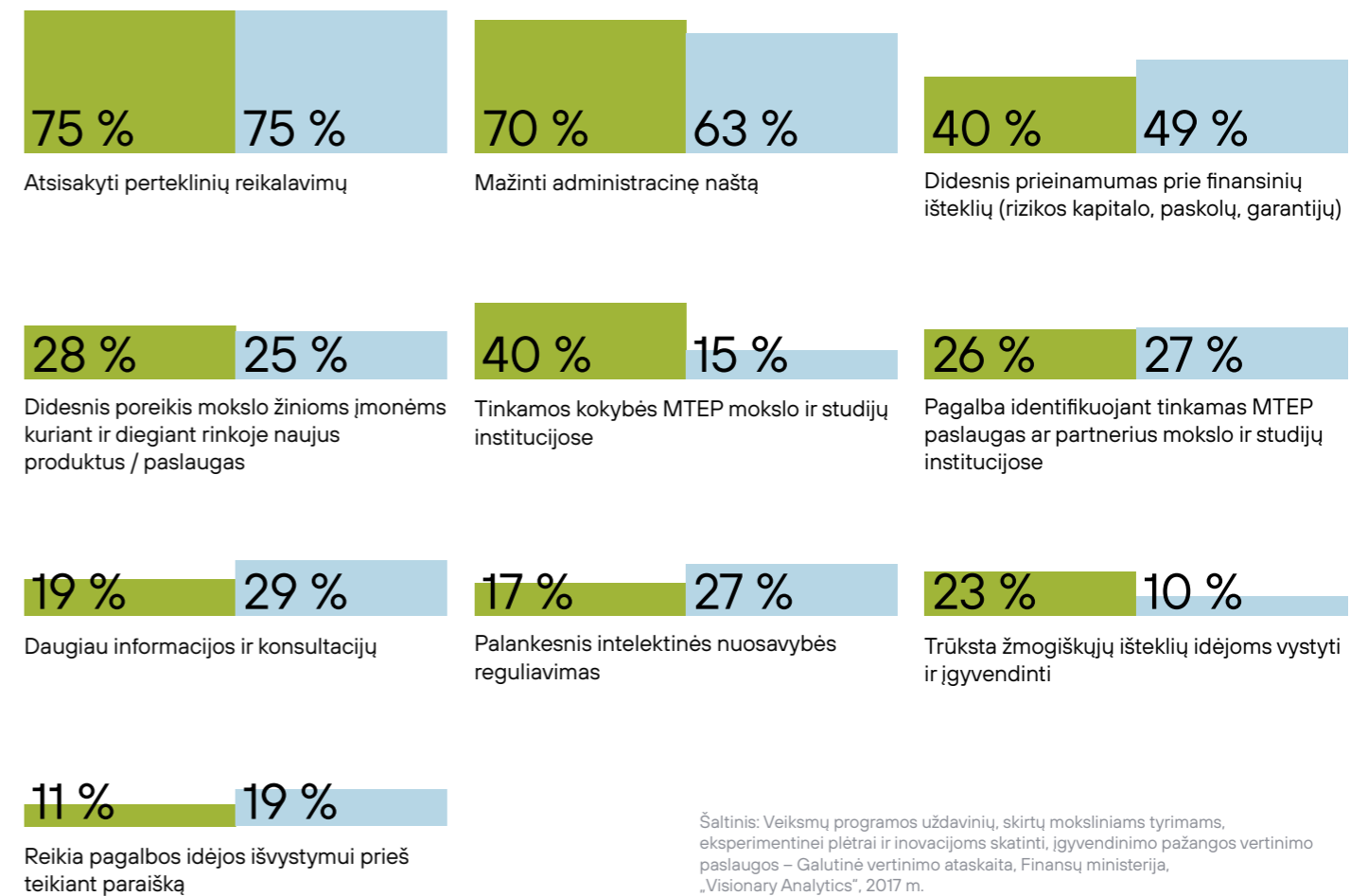
Net ir susiaurinta sumani specializacija vis dar yra per plati ir neužtikrina, kad riboti valstybės išteklių būtų nukreipti tų sektorių, kuriuose Lietuvos perspektyvos yra didžiausios, stiprinimui. Nesispecializuojant ir išskaidant ribotą finansavimą, nei vienas iš ekonomikos sektorių negauna reikiamo postūmio. Taip pat Lietuvoje nėra sutelkti moksliniai pajėgumai ir tikslingai nukreiptos pastangos į pagrindinių ekonominių sektorių inovacijų iššūkių sprendimą. Lietuvos mokslo ir verslo bendradarbiavimo lygis yra gana žemas, mokslo ir tyrimų infrastruktūra fragmentuota, o tai lemia menkus žinių ir technologijų perdavimo procesus ir prastus įmonių inovatyvumo rodiklius. Menkus verslo gebėjimus vystyti inovacijas rodo pateiktas patentų paraiškų skaičius milijonui gyventojų: ES 2013–2017 m. vidurkis yra 110 patentų paraiškų milijonui gyventojų, o Lietuvoje vos 10 patentų paraiškų milijonui gyventojų. Svarbu ir tai, kad pagal komercializacijos lygį Lietuva užima 42 vietą Pasaulio konkurencingumo reitinge. Prastą inovacijų ekosistemą ir žemą verslo imlumą inovacijoms iliustruoja šiame reitinge vertinamas klasterių išsivystymas – Lietuva yra vos 97 vietoje.

Lietuvos inovacijų paramos sistema verslui siūlo per siauros apimties ir nelanksčius finansavimo instrumentus.

Šiuo metu didžioji dalis siūlomų finansavimo priemonių yra skirtos tam tikriems inovacijų proceso žingsniams įgyvendinti ir nėra nukreiptos į viso inovacijų ciklo finansavimą. Taip pat esamos priemonės neatliepia specialių verslo poreikių, susijusių su skirtingais kiekvienos įmonės inovacijų gebėjimais ir branda. Finansavimą apsunkina ir tai, kad paramos instrumentus siūlo atskiros agentūros, kurios neretai turi skirtingas paramos sąlygas ir reikalavimus. Tai įmonėms sukuria netikrumo jausmą ir kelia riziką dėl to, kokia galutinė parama bus skiriama inovacijų projektui. Dėl šių priežasčių įmonėms siekti paramos inovacijų projektams tampa netgi nepatrauklu.

Neefektyvią paramos struktūrą įrodo tai, kad verslui sunku gauti reikiamą finansavimą: 2015 m. 14 proc. Lietuvos įmonių teigė, kad galimybė gauti finansavimą yra pagrindinė verslo vystymo problema (ES-28 vidurkis – 10 proc.). Analizuojant verslui inovacijų srityje teikiamas finansavimo priemones paaiškėjo, jog 75 proc. apklaustų verslo atstovų susiduria su, jų vertinimu, pertekliniais reikalavimais, 70 proc. – su didele administracine našta, o 40 proc. apklaustųjų identifikavo skirtingų finansinių priemonių (rizikos kapitalo, paskolų, garantijų) trūkumą.

9 pav. Veiksniai, kurie paskatintų verslą aktyviau ir sėkmingiau dalyvauti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų (toliau – MTEPI) skatinimo priemonėse, proc. atsakusių respondentų

Šaltinis: Veiksmų programos uždavinių, skirtų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir inovacijoms skatinti, įgyvendinimo pažangos vertinimo paslaugos – Galutinė vertinimo ataskaita, Finansų ministerija, „Visionary Analytics“, 2017 m.

Reikalingi sprendimai

Šiuo metu įgyvendinamos inovacijų reformos pagrindinės kryptys – inovacijų agentūros ir inovacijų skatinimo fondo sukūrimas – yra teisingos. Visgi pokyčiai turi būti kur kas ambicingesni nei numatyta reformoje. Dabartinės reformos kontekste yra diskutuojama tik dėl verslo aptarnavimo modelio pokyčių, o ne esminių institucinių pokyčių, taip pat nėra aiškūs inovacijų finansavimo sistemos pokyčiai – nėra numatyta aiškių instrumentų, kurie padėtų sistemškai vystyti verslo inovacijų ekosistemas.

Siekiant inovacijų proveržio, esama inovacijų politikos įgyvendinimo valdysena turėtų būti iš esmės performuota,

palaipsniui sujungiant esamas inovacijų politiką įgyvendinančias institucijas į vieną inovacijų skatinimo ir vystymo agentūrą. Sukurta inovacijų agentūra turėtų teikti ir administruoti visą verslo inovacijoms skirtą paramą, pritaikant priemones pagal verslo inovacijų poreikius. Taip pat turi būti specializuojamasi ir skiriamas didesnis dėmesys prioritetinių ekonomikos sektorių pažangumui didinti, koncentruojant talentus, turimas mokslo žinias ir MTEPI resursus į kompetencijų centrus tikslinėse srityse, kuriose būtų sudarytos galimybės aktyvesnei mokslo ir industrijų sąveikai.

Inovacijų valdymo gerinimas

- 1 Sukurti konsoliduotą inovacijų agentūrą, kuriai būtų suteiktas pilnas mandatas ir atsakomybė už visos inovacijų ekosistemos vystymą. Tam reikėtų inovacijų agentūrai suteikti naujas aktualias funkcijas bei perduoti esamas funkcijas iš visos inovacijų politiką įgyvendinančių ir verslui paramą teikiančių institucijų (Lietuvos verslo paramos agentūros, Invega, Lietuvos inovacijų centro, Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros ir kitų). Inovacijų agentūra įgyvendintų visas tikslines paramos priemones ir programas verslui bei būtų atsakinga už prioritetinių inovatyvių sektorių vystymą Lietuvoje. Pagrindinės tokios agentūros funkcijos apimtų priemonių ir reguliavimo, skirto vystyti prioritetiniams sektoriams, kūrimą, konsoliduotą ir efektyviai panaudojamą finansavimą, konsultavimą, inovacijų infrastruktūros valdymą. Inovacijų agentūra išspręstų esamą inovacijų politikos įgyvendinimo ir koordinavimo problematiką. Viena sėkmingiausių inovacijų agentūrų yra Izraelio inovacijų agentūra (angl. Israel Innovation Authority), kuri yra stiprus institucinis lyderis Izraelio inovacijų ekosistemoje. Izraelio inovacijų agentūra įgyvendina pagrindines nacionalines inovacijų vystymo ir paramos finansavimo programas, taip pat atlieka šalies inovacijų ekosistemos vertinimą ir teikia rekomendacijas Izraelio parlamentui dėl aukštos pridėtinės vertės ir aukštų technologijų sektorių stiprinimo ir plėtros.

Vientisas inovacijų ciklo finansavimas

- 1 Konsoliduoti inovacijų paramos priemones. Šias priemones valdytų sujungta inovacijų agentūra, kuri valdytų ir skirstytų visas inovacijų paramos lėšas, skirtas įmonėms ir verslo ir mokslo bendradarbiavimui stiprinti. Toks paramos priemonių konsolidavimas leistų tvariau valdyti inovacijoms skirtus finansinius resursus, sumažintų administracinę naštą ir sutelktų finansavimą į didžiausio inovacijų potencialo projektus ir iniciatyvas.

Izraelio inovacijų agentūroje sutelkti visi finansiniai instrumentai, skirti skatinti pramonės MTEP, kuriuos įgyvendina privataus kapitalo įmonės. Šios agentūros valdomos finansavimo priemonės skirstomos į tris pagrindines programas:

1. „MAGNET“ programa, finansuojanti MTEP infrastruktūros projektus, kurie prisideda prie technologijų vystymo konsorciuose;

2. MTEP fondas – pats didžiausias fondas, siūlantis finansines paskatas įmonėms kurti naujus produktus arba tobulinti esamas technologijas;

3. Inkubavimo programa, kuri finansuoja tikslines startuolių inkubavimo ir akseleravimo programas.

- 2 Finansavimo įrankius pritaikyti kiekvienai įmonės vystymosi stadijai, užtikrinti nepertraukiamą finansavimą per visą inovacijų ciklą. Finansavimo programos turėtų būti skirstomos ir administruojamos pagal tai, kokio dydžio yra įmonė ir kokiame plėtros etape yra MTEP projektas. Svarbu, kad įmonei teikiamas finansavimas būtų nepertraukiamas per visą jos inovacijų vystymo ciklą.

Tokius principus taiko Suomijos verslo paramos agentūra (angl. Business Finland), kuri finansavimo programas yra suskirsčiusi pagal įmonių brandą:

Priemonės vėlyvos stadijos startuoliams

Priemonės sparčiai augančioms vidutinio dydžio įmonėms

Priemonės didelėms įmonėms

Parama bendriems verslo ir mokslo projektams

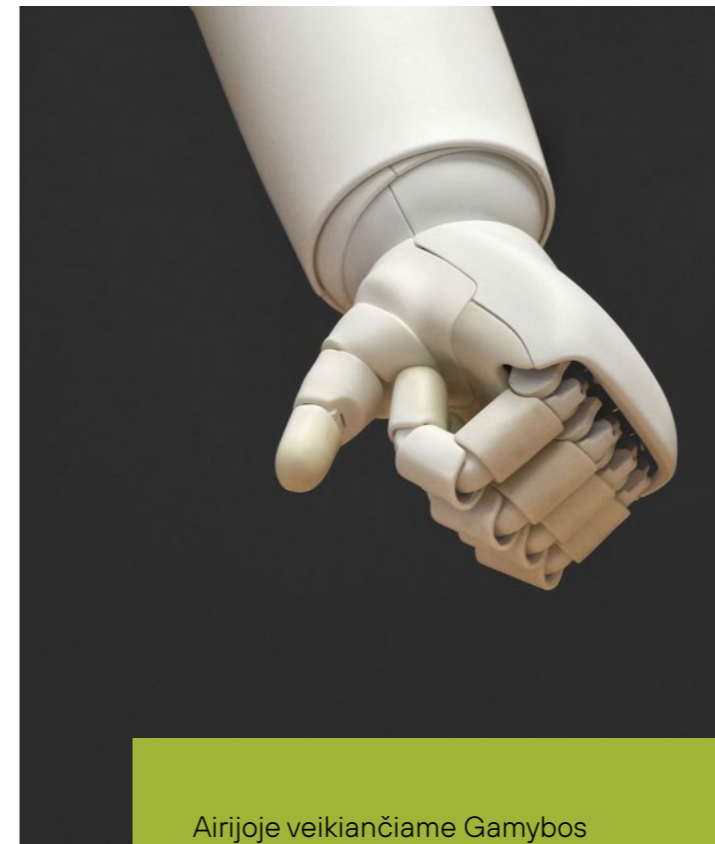
Kiekviena programa turi skirtingus paramos ir siektinos gražos tikslus. Parama įmonei teikiama keliais etapais: pirmajame etape skiriama subsidija, tuomet Suomijos verslo paramos agentūra iškelia atitinkamus etapo tikslus, kuriuos pasiekusi įmonė gali pereiti į kitus finansavimo etapus, kuriuose iškeliami atitinkami papildomi tikslai inovacijų projektui, o įmonei suteikiama parama subsidijų ar paskolų formomis, priklausomai nuo brandos stadijos ir projekto rizikos.

- 3 Įsteigti finansinių priemonių fondą startuoliams. Finansinių priemonių fondas turėtų užtikrinti visą reikalingą finansavimo ciklą startuolių auginimui ir akseleravimui, taip užpildydamas esamas finansavimo spragas. Šio fondo investavimo strategija turėtų vadovautis sumanios specializacijos kryptimis, kad stiprintų startuolių ekosistemą prioritetinėse srityse. Svarbu užtikrinti, kad fondo finansavimo modelis būtų lankstus, nepriklausomas ir galintis greitai keisti investavimo strategiją, siekiant prisitaikyti prie esamų ekosistemos poreikių. Vokietijoje veikiantis „High-tech Grunderfonds“ startuolių fondas investuoja Vokietijos ekonomikos ir energetikos ministerijos lėšas į aukštos pridėtinės vertės startuolius – pramonės technologijų, skaitmeninio verslo modelių, gyvybės mokslų ir chemijos srityse. Šis fondas jau yra investavęs į apie 600 startuolių, iš kurių net 115 startuoliai sėkmingai išėjo į biržos rinką.

Prioritetinių ekonomikos sektorių pažangumo didinimas

- 1 Nustatyti prioritetinius ekonomikos sektorius siaurinant sumanią specializaciją, tarp kurių paminėtini finansų technologijų, gyvybės mokslų, IRT, inžinerinės pramonės, verslo paslaugų centrų (GBS) sektoriai, ir šiems sektoriams vystyti taikyti strateginių sektorių susitarimų instrumentą. Tokiuose susitarimuose būtų numatomi ir verslo, ir valstybės įsipareigojimai sektoriaus pažangumui didinti. Tai taptų nauju formatu verslo ir institucijų bendradarbiavimui, bendram prioritetų nustatymui, strategijos įgyvendinimui, tarpinstituciniam bendradarbiavimui. Tokį instrumentą, kaip naujosios industrinės strategijos sudėtinę dalį, taiko Jungtinė Karalystė, šiuo metu parengusi 10 strateginių sektorių susitarimų automobilių pramonės, dirbtinio intelekto, gyvybės mokslų ir kitiems sektoriams.

Airijoje veikiančiame Gamybos tyrimų centre (angl. Irish Manufacturing Research Centre) vystomos ir testuojamos ateities technologijos, kaip, pavyzdžiui, robotika, duomenų analitika, daiktų internetas, kurias vystyti kiekvienai gamybos įmonei atskirai būtų per dideli kaštai ir rizika.

- 2 Prie konsoliduotos inovacijų agentūros kurti specializuotus kompetencijų centrus prioritetiniams sektoriams:
- 2.1 Įsteigti informacinių ir ryšių technologijų (IRT) kompetencijų centrą. Šio centro tikslas būtų padidinti IRT tyrimų skaičių ir pakelti jų kokybę lygi, šioje srityje rengti tyrėjus ir padidinti IRT inovacijų naudojimą privačiame ir viešajame sektoriuose. Tokie IRT kompetencijų centrai veikia daugelyje Europos šalių, siekiant spartinti inovacijas ir ekonomikos skaitmenizaciją, pasitelkiant dirbtinio intelekto, didžiųjų duomenų analitikos, mašininio mokymosi ir kitus IRT sprendimus. Airijoje veikiantis „Insight“ centras yra vienas didžiausių duomenų analizės centrų Europoje. Šis centras, pasitelkdamas didžiuosius duomenis, vykdo didelio poveikio tyrimus ir teikia inovatyvius technologinius sprendimus pramonei ir visuomenei.
 - 2.2 Sukurti finansinių technologijų inovacijų programą. Finansinių technologijų sričiai dedikuota tyrimų programa stiprintų įmonių galimybes kurti inovatyvius sprendimus ir produktus, siekiant, kad Lietuvos finansinių inovacijų ekosistema taptų viena pažangiausių pasaulyje. Pavyzdžiui, „FinTech Fushion“ platforma Airijoje įgyvendina bendrą mokslo institucijų ir privataus sektoriaus mokslinių tyrimų programą, kuri stiprina tarptautinį Airijos finansinių paslaugų industrijos konkurencingumą. Šios programos pagrindu vykdomi moksliniai tyrimai reguliacinių technologijų (angl. regtech), draudimo technologijų (angl. insuretech), mokėjimų technologijų (angl. paytech) srityse pasitelkiant blokų grandinės (angl. blockchain) ir dirbtinio intelekto technologijas.
 - 2.3 Įsteigti pažangios gamybos kompetencijų centrą. Toks centras padėtų sukurti ryšius tarp verslo, akademinės bendruomenės, institucijų ir paskatintų idėjų, investicijų ir žinių mainus. Centras vystytų pramonės 4.0 principais grįstus sprendimus, leidžiančius pramonei padidinti našumą, pagerinti efektyvumą, tobulinti įgūdžius, kurti naujus produktus.
 - 2.4 Įsteigti medicinos technologijų centrą. Personalizuoto gydymo ir informacinių technologijų grįstos sveikatos stebėsenos tyrimai yra sparčiai auganti mokslo ir inovacijų sritis visame pasaulyje. Lietuva šiuo metu turi aukštą informacinių technologijų ir medicinos mokslų kompetencijas, kurias sujungus bendroje tyrimų ir inovacijų plėtros platformoje atsirastų daugiau galimybių komercializuoti tyrimų rezultatus ir tokiu būdu stiprinti šį sektorių. Medicinos technologijų centras būtų orientuotas į naujų medicinos prietaisų ir technologijų vystymą, testavimą ir diegimą bei tyrėjų aktualiose srityse rengimą ir kvalifikacijos tobulinimą. Medicinos technologijų centras bendradarbiautų su vietos startuoliais ir tarptautinėmis medicinos prietaisų, vaistų gamybos ir medicinos paslaugų įmonėmis, siekiant pritaikyti naujausias technologijas konkreitiems produktams ir paslaugoms kurti ar tobulinti.
- 3 Įsteigti gyvybės mokslų akseleratorių. Stipri startuolių ekosistema yra svarbi prielaida gyvybės mokslų sektoriaus augimui Lietuvoje. Gyvybės mokslų akseleratorius, kuris veiktų kaip gyvybės mokslų technologijų bei startuolių vystymo, plėtros bei komercializavimo paslaugų centras, spręstų kritinės infrastruktūros ir paslaugų startuoliams trūkumo problemas. Akseleratorius vienyty pagrindinius gyvybės mokslų žinių centrus (universitetus), turėtų reikiamas sertifikuotas laboratorijas ir teiktų platų spektrą paslaugų gyvybės mokslų startuoliams ir kitoms biotechnologijų įmonėms.

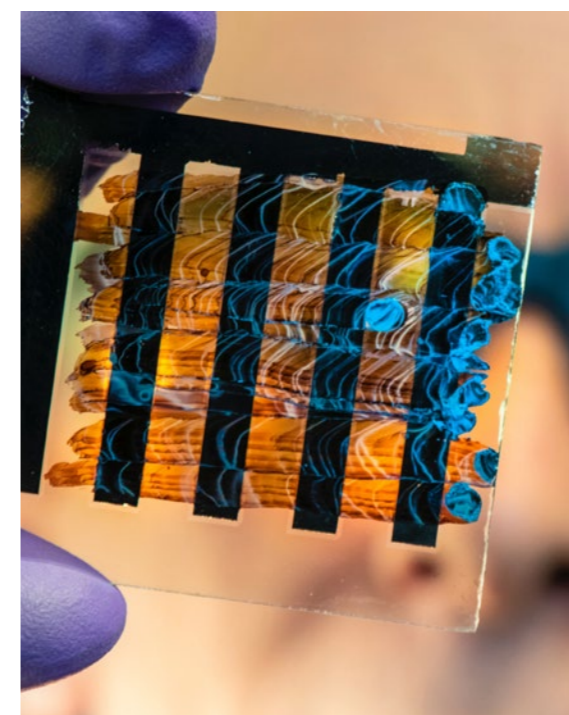
Gyvybės mokslų akseleratorius veikia Jungtinėje Karalystėje, kurioje Kembridže veikianti „One Nucleus“ platforma sujungia verslo, klinikinių tyrimų ir mokslinių tyrimų paslaugas.

„One Nucleus“ platformoje akseleruojami gyvybės mokslų startuoliai, kurie turi galimybę naudotis centro patalpomis ir laboratorijomis, jiems padedama vystyti verslo modelius. Tuo tarpu didelės gyvybės mokslų kompanijos, bendradarbiaudamos su „One Nucleus“, vykdo naujų technologijų paiešką, atlieka naujus tyrimus ir bendradarbiauja su startuoliais.

- 4 Isteigti tarptautinio lygio technologijų sektoriaus startuolių akseleratorių. Šis akseleratorius turėtų reikiamą infrastruktūrą, patyrusių savo srities ekspertų komandą, kurie užtikrintų aukštos kokybės inkubavimo ir akseleravimo paslaugas technologijų sektoriaus startuoliams. Akseleratoriaus sėkmei svarbus tarptautiškumas, todėl jis turėtų vystyti tarptautiniu mastu žinomą ir patikimą prekės ženklą, kuris sudarytų sąlygas į Lietuvą pritraukti didelį potencialą turinčius startuolius ne tik iš Lietuvos, tačiau ir kitų Baltijos ir Nepriklausomų valstybių sandraugos regiono šalių. Tokiu būdu Lietuva taptų regiono startuolių vystymo centru. Tokį modelį įgyvendino Čilė, kurios vyriausybė sukūrė „Start-Up Chile“ programą potencialiems startuoliams, siekdama, kad startuoliai pradėtų savo verslą ir sėkmingai išnaudotų Čilės verslo ekosistemą. Šiuo metu „Start-Up Chile“ yra pagrindinis startuolių akseleratorius visoje Lotynų Amerikoje bei yra įtrauktas į dešimties sėkmingiausių akseleratorių sąrašą visame pasaulyje. „Start-Up Chile“ veikimo modelis yra bandomas kopijuoti daugelio valstybių – vadovaujantis juo 50 šalių jau sukūrė panašias programas.

50

šalių jau sukūrė panašias programas kaip „Start-Up Chile“

Jungtinėje Karalystėje inovacijų politiką koordinuojanti institucija „Innovative UK“ įgyvendina žinių perdavimo partnerystės iniciatyvą finansuodama ir koordinuodama platformą, skirtą įdarbinti tyrėjus įmonėse, kuriose jie tampa atsakingi už konkrečių strateginių inovacijų projektų formavimą ir įgyvendinimą.

- 5 Sukurti fondą, kuris galėtų investuoti į vidutinių ir stambių Lietuvos ir užsienio kapitalo įmonių vertybinius popierius. Šio fondo tikslas būtų skatinti didelių ir vidutinių įmonių investicinius projektus, kuriančius didelę pridėtinę vertę. Fondo biudžetą sudarytų valstybės lėšos, kurios būtų investuojamos į įmonių skolas ir nuosavybės vertybinius popierius ar skiriamos suteikti joms paskolas. Tokiu būdu, valstybė skatintų įmones plėstis bei padėtų pritraukti užsienio investicijas. Ilgainiui tokio fondo veikla būtų tvari. Valstybė investuodama į įmones galėtų gauti papildomos naudos t. y. fondas, nusipirkęs dalį įmonės akcijų, galėtų uždirbti iš dividendų ir (arba) akcijų pardavimo.

Airijoje išdo agentūros valdomas „Ireland Strategic Investment Fund“ yra 10 mlrd. Eur fondas, kurio tikslas yra investuoti komerciniais pagrindais, siekiant palaikyti Airijos ekonomikos augimą ir užimtumą. Siekdamas šių tikslų, fondas investuoja į stambias ir vidutines įmones, smulkų verslą, inovacijas, energetikos ir infrastruktūros projektus, kurie prisideda prie tvaraus Airijos ekonomikos augimo ir jos potencialo didinimo.

- 6 Sukurti ir įgyvendinti specializuotos finansinės paramos priemones, skirtas prioritetiniams sektoriams stiprinti. Visų pirma, tokios priemonės turėtų būti sukurtos gyvybės mokslų ir gamybos sektoriams: finansinė priemonė gyvybės mokslų sektoriaus klinikiniams tyrimams ir finansinė priemonė, skirta vietinių gamybos tiekėjų, veikiančių prioritetiniuose sektoriuose, modernizavimui ir plėtrai, pažangiųjų praktikų sklaidai (aktuali ne tik įrangai, bet ir MTEP personalo pritraukimui).
- 7 Sukurti specializuotą ir investicijoms draugišką verslo reguliavimą prioritetiniuose ekonomikos sektoriuose. Tai būtų svarbus privalumas, kuriuo Lietuva galėtų sėkmingai išsiskirti iš kitų valstybių. Tai ypač aktualu gyvybės mokslų sektoriui, kuris yra stipriai priklausomas nuo valstybės įstatymų bazės reguliuojamos tyrimų ir inovacijų aplinkos. Siekiant vystyti tokį specializuotą reguliavimą, verslo priežiūros institucijoms, kurios aktyviai prisideda prie reguliacinės aplinkos kūrimo, turėtų būti keliamas tikslas ne tik užtikrinti, kad jų priežiūros įmonės nepažeistų teisės aktų reikalavimų, bet ir siūlyti reguliacinės aplinkos sprendimus, kurie užtikrintų sėkmingą prioritetinių ekonomikos sektorių vystymąsi. Pavyzdžiui, šiuo metu Lietuvoje šis principas įgyvendinamas sėkmingai plėtojant bandomąją finansinių inovacijų aplinką. Besiorientuodamos ne tik į grėsmes, bet ir galimybes, verslo priežiūros institucijos užtikrintų inovacijoms palankią aplinką ir tinkamą visuomenės interesų atstovavimą.
- 8 Rengti tyrėjus ir vystyti jų kompetencijas prioritetiniuose ekonomikos sektoriuose ir didinti įmonių inovatyvumą, verslą skatinant tyrėjus įdarbinti dėl finansinių paskatų. Didesnis tyrėjų įsitraukimas į įmonių inovacijų projektus prisidėtų prie mokslo žinių perdavimo ir sėkmingesnio komercializavimo. Aktyvesnis tyrėjų įveiklinimas padėtų įmonėms greičiau spręsti produktyvumo ir naujų inovatyvių produktų kūrimo problemas.

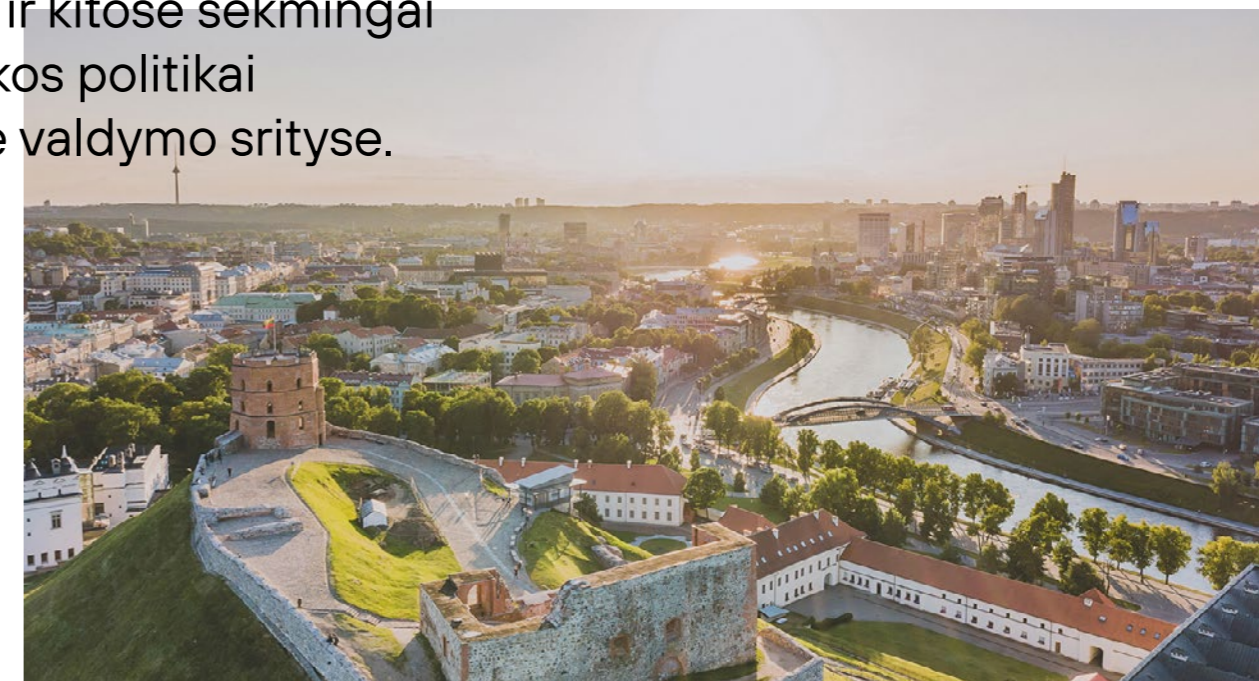
3-a strateginė kryptis:

Stiprios valstybės institucijos

Nors verslo aplinka dažnai suprantama gana siaurai – kaip šalies mokesčių sistema ar verslo reguliavimas, sėkmingiausių valstybių patirtis rodo, kad, visų pirma, spartų šalių ekonomikos vystymąsi įgalina stiprios ir atviros valstybės institucijos. Institucijų svarbą parodė ir valstybių patirtis tvarkantis su koronaviruso Covid-19 pandemija ir jos padariniais ekonomikai. Tokios krizės akivaizdoje svarbu ne tik priimti savalaikius ir teisingus sprendimus, bet ir turėti galimybę juos per trumpą laiką paversti realybe. Tam viešajame sektoriuje ypač reikalingi aukštas kompetencijas turintys specialistai, gebantys lanksčiai prisitaikyti prie pakitusių aplinkybių, sugebantys modernizuoti ir kurti naujus veiklos procesus, įgalinančius sklandų viešųjų paslaugų teikimą, savalaikę pagalbą verslui, realiu laiku analizuojantys kintančią situaciją ir siūlantys naujus sprendimus. Valstybės politiką įgyvendinančios institucijos yra kritiškai svarbios ir siekiant įgyvendinti ambicingą ekonomikos modernizavimo strategiją, vykdyti pokyčių reikalaujančių valstybės sričių reformas, užtikrinti tinkamą švietimo ir kitų viešųjų paslaugų teikimą, modernų ir subalansuotą verslo reguliavimą, stiprų šalies įvaizdį ir kitas ekonomikos sėkmei aktualias sąlygas.

Lietuvos progresą reikšmingai riboja menkas dėmesys valstybės politiką įgyvendinančių institucijų stiprinimui, ypač švietimo, inovacijų ir kitose sėkmingai ekonomikos politikai svarbiose valdymo srityse.

Kompetencijų trūkumas viešajame sektoriuje ir neefektyvus viešasis valdymas nulemia, kad pagal daugelį verslo aplinkos aspektų Lietuva reikšmingai atsilieka nuo konkurencingiausių pasaulio ekonomikų. Norint pokyčių šioje srityje, turi būti siekiama, kad pokyčių reikalaujančiose valdymo srityse (švietimo, inovacijų, talentų pritraukimo, šalies įvaizdžio, elektroninės valdžios, valstybės tarnybos ir kitose) valstybės politiką įgyvendinančios institucijos atitiktų esminius institucijų kokybės reikalavimus. Visų pirma, tokioms institucijoms turi būti keliami kiekybiškai pamatuojami tikslai, aiškiai nustatantys institucijos atsakomybės ribas. Atsižvelgiant į šias ribas, turi būti demonstruojama lyderystė prisiimant atsakomybę už tos srities

vystymąsi valstybėje, žvelgiama ne tik į dabarties, bet ir į ateities iššūkius. Taip pat svarbi aiški valstybės politiką įgyvendinančių institucijų komunikacija, dialogas su politiką formuojančiomis institucijomis (Seimu, Vyriausybe, ministerijomis) ir įsitraukimas į politikos formavimo procesus, bendradarbiavimas su verslu ir kitais socialiniais partneriais. Aktualus ir efektyvus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, kai sėkmingai suderinami institucijų veiksmai ir sujungiami skirtingų organizacijų išteklių bendram tikslui pasiekti. Šiuo metu išvardintus kriterijus atitinka tik maža dalis valstybės politiką įgyvendinančių institucijų, o, norint sėkmingai įgyvendinti pokyčius, reikia, kad tokių būtų daugelis.

Viešojo sektoriaus valdymo trūkumai

Lietuvoje skiriamas nepakankamas dėmesys valstybės tarnybos kompetencijoms užtikrinti.

Kyla rizika ir dėl tolimesnio viešojo sektoriaus, kaip darbdavio, patrauklumo mažėjimo ir darbuotojų senėjimo. Pabrėžtina, kad didinant valstybės tarnybos patrauklumą svarbu ne tik finansinės sąlygos, bet ir organizacinė kultūra, karjeros galimybės, orientacija į rezultatus ir kiti aspektai. Lietuvos viešajame sektoriuje trūksta orientacijos į rezultatus, daugiau dėmesio skiriama procedūriniam apribojimams, o viešojo sektoriaus vadovams nesudaroma laisvė organizuoti darbą efektyviausiu būdu. Nors akivaizdu, kad iššūkiai yra reikšmingi, šiuo metu už valstybės tarnybą atsakingas Vidaus reikalų ministerijos padalinys turi mažiau nei 10 darbuotojų – tai nėra pakankami pajėgumai valstybės tarnybai kylantiems iššūkiams spręsti ir jos efektyvumui didinti.

Oksfordo universiteto Tarptautiniame valstybės tarnybos efektyvumo indekse tarp 38 valstybių Lietuva užima vos 20 vietą pagal valstybės tarnybos efektyvumą. Pagal valstybės tarnybos gebėjimų vertinimą Lietuva yra 36 vietoje.

pagal valstybės tarnybos efektyvumą

pagal valstybės tarnybos gebėjimų vertinimą

Kita svarbi viešojo sektoriaus valdymo problema, su kuria tiesiogiai susiduria verslas, – neefektyvi teisėkūra ir perteklinę našta sukuriantis reguliavimas.

Pasaulio ekonomikos forumo 2019 m. Pasaulio konkurencingumo indekse Lietuva tarp 141 šalies yra 83 vietoje pagal politikos stabilumo užtikrinimą, o pagal valdžios ilgalaikės vizijos turėjimą – vos 90 vietoje. Vykdam veiklą verslui Lietuvoje tenka susidurti su didele reguliacine našta. Nors Pasaulio banko „Doing Business“ reitinge 2019 m. Lietuva pakilo į aukštą 11 vietą, šis reitingas sudaromas pagal siauros apimties atvejo studijas ir neapima daugelio verslui aktualių procesų, aptarnavimo kokybės ir kitų verslo aplinkos aspektų. 2019 m. Pasaulio konkurencingumo indekse pagal verslui tenkančios reguliacinės naštos vertinimą Lietuva yra 85 vietoje tarp 141 valstybės. Pabrėžtina, kad ši problema aktuali ne tik verslui. Perteklinės informacijos pateikimas taip pat apkrauna ir institucijas bei eikvoja ribotus jų išteklius.

Didelę reguliacinę našta nulemia ir pertekliniai ar persidengiantys teisės aktų reikalavimai, ir chaotiškas jų kūrimo procesas. Dažnai teisės aktų rengėjai siekia reglamentuoti kiekvieną smulkų verslo veiklos aspektą, o ne nustatyti esminius principus. Valstybė vykdo verslo priežiūros funkcijas, kurios galėtų būti perduotos privačiam sektoriui, nevyriausybinėms

~400

originalių teisėkūros iniciatyvų mokesčių įstatymų srityje buvo teikta 2015–2019 m. Seime.

Be to, verslui ne visais atvejais užtikrinama pakankama viešųjų paslaugų kokybė.

organizacijoms ar asociacijoms³¹. Chaotiškas teisėkūros procesas ir smulkmeniškumas nulemia nestabilų teisinį reguliavimą. Pavyzdžiui, vien mokesčių įstatymų srityje 2015–2019 m. Seime buvo teikta beveik 400 originalių teisėkūros iniciatyvų. Dalis jų turėjo kelis skirtingus variantus, o 121 projektas virto priimtais teisės aktais. Visgi poveikio verslo sąlygoms vertinimas buvo atliktas tik pusei priimtų teisės aktų. Vos 15 procentų priimtų teisės aktų poveikis verslo sąlygoms buvo vertinamas detalai (neapsiribojant bendrinio pobūdžio teiginiu, kad teisės aktas poveikio verslo aplinkai neturės)³². Tai didina verslo prisitaikymo kaštus, veiklos riziką ir mažina gebėjimą sparčiai prisitaikyti prie pokyčių. Svarbu ir tai, kad Lietuvoje nėra veikiančio esamo reguliavimo peržiūrėjimo mechanizmo, kuris leistų nustatyti perteklinį ar pasenusį reguliavimą³³.

Sprendžiant įvairius klausimus, verslui tenka susidurti su keliomis dešimtimis institucijų, taikančių skirtingas informacines sistemas, prašančių pasikartojančios informacijos bei turinčių skirtingos verslo aptarnavimo praktikos. Procesas nėra orientuotas ir organizuotas remiantis verslo perspektyva, tai nulemia ilgą proceso trukmę ir kompleksškumą. Ši problema itin aktuali gamybos projektams, kurių įgyvendinimo procesas Lietuvoje yra ilgas, sudėtingas ir apimantis daug skirtingų institucijų.

10 pav. Gamybiniam projektams tenkanti reguliavimo našta

685

darbo dienų vidutinė įgyvendinimo trukmė

>20

institucijų/ įstaigų

47

įpareigojimai

Lietuvoje gamybinų projektų statybas pradėjusios įmonės patiria

37 mln. Eur

reguliavimo našta

Šaltinis: Teisinio reguliavimo tinkamumo patikros gamybinų projektų vystymo srityje ir reguliavimo naštos ūkio subjektams vertinimo ataskaita, 2019 m.

³¹ Valstybinio audito ataskaita „Ar Lietuvos verslo priežiūros sistema efektyvi?“, Valstybės kontrolė, 2018

³² Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2019

³³ Valstybinio audito ataskaita „Teisėkūros procesas“, Valstybės kontrolė, 2018

Reikalingi sprendimai

Viešojo valdymo pertvarkos įgyvendinimas

Itin pažangią valstybės tarnybą turinčioje Naujoje Zelandijoje taikomas kontraktavimo modelis, kai su viešojo sektoriaus organizacijų vadovais sudaromos objektyviais rezultatais pagrįstos sutartys ir suteikiama veiklos laisvė jų siekti tinkamiausiu būdu.

- 1 Įgyvendinti kompleksinę viešojo valdymo pertvarką, kuri didintų viešojo sektoriaus galimybes pritraukti aukštos kompetencijos darbuotojus ir stiprintų rezultatais grįstą veiklos vertinimo kultūrą. Įgyvendinus tokią pertvarką, turi būti sukurta tokia darbo apmokėjimo, paskatų ir talentų pritraukimo sistema, kuri užtikrintų, kad į viešąjį sektorių būtų pritraukiami aukštos kompetencijos vadovai. Pasamdytiems vadovams būtų suteikiamos lanksčios galimybės siekti išsikeltų tikslų pasirenkant optimalią organizacijos struktūrą, komandą ir veiklos organizavimo formą. Svarbu užtikrinti konkurencingą ir rezultatais pagrįstą darbo apmokėjimo tvarką viešajame sektoriuje, siekiant, kad reguliariai vyktų vadovų ir kitų darbuotojų rotacija tarp viešojo ir privataus sektorių.

- 2 Stiprinti aukščiausio lygio vadovų kompetencijas, sukuriant pažangų kompetencijų tobulinimo modelį. Šis modelis turėtų apimti specialias mokymosi programas vadovams pagal jų lygį ir veiklos sritį. Šios programos taip pat turėtų būti pritaikytos kol kas vadovaujančių pareigų neužimantiems specialistams, siekiant kad didelį lyderystės potencialą turintys valstybės tarnautojai įgytų vadovavimui reikalingus gebėjimus ir būtų formuojamas stiprus viešojo sektoriaus vadovų rezervas (vykdomos talentų programos). Atrinktiems talentams būtų finansuojamos viešojo sektoriaus vadovų studijos prestižiniuose universitetuose. Toks modelis taikomas Jungtinėje Karalystėje, kurioje veikia Valstybės tarnybos lyderystės akademija, kurioje aukšto lygio vadovai turi prieigą prie specialių lyderystės programų, apimančių kūrybines dirbtuves, internetinius seminarus, tarpusavio mokymosi ir kitus instrumentus. Taip pat šalyje taikomos specialios tobulėjimo schemos, pritaikytos rengti skirtingo lygmens valstybės tarnybos vadovų rezervą (ir aukščiausio lygio vadovų, ir vidurinės grandies). Pažymėtina, kad Jungtinės Karalystės atveju valstybės tarnybos vadovų kompetencijoms ugdyti pasitelkiami prestižiniai universitetai. Pavyzdžiui, 2015 m. Jungtinės Karalystės valstybės tarnyba atviro konkurso būdu pasirinko Londono ekonomikos ir politikos mokslų mokyklą kaip partnerį vykdyti specialią valstybės tarnybos vadovų magistro programą (angl. Executive Master of Public Policy).
- 3 Tarpinstitucinio koordinavimo reikalaujantiems klausimams (pavyzdžiui, šalies įvaizdis, sektorinės strategijos) įgyvendinti steigti tarpinstitucinio bendradarbiavimo valdybas (angl. interdepartmental executive boards), turinčias savo biudžetą, darbuotojų samdymo ir sutarčių sudarymo laisvę. Tokie vienetai, sudaryti iš institucijų vadovų ir kitų atstovų, užtikrintų efektyvų tarpinstitucinį bendradarbiavimą (tais atvejais, kai įgyvendinami sprendimai apima skirtingų ministerijų, institucijų veiklos sritis) ir fasilituotų sklandų sprendimų priėmimą, įgyvendinimą ir specializuotų komandų sudarymą. Pavyzdžiui, šalies įvaizdžiui sukurta valdyba užtikrintų nuoseklų Lietuvos naratyvą kartinėmis temomis (turizmas, ekonomika, kultūra, „Country of Origin“), stipraus identiteto „namų“ rinkoje, keliant Lietuvos visuomenės savivertę, formavimą. Tokį modelį 2019 m. pradėjo taikyti Naujoji Zelandija, kurioje tarpinstitucinio bendradarbiavimo valdybos sudaromos prioritetiniams Vyriausybės klausimams, reikalaujantiems skirtingų ministerijų ir joms pavaldžių institucijų įsitraukimo (pavyzdžiui, klimato kaitos), įgyvendinti.

Norint įgyvendinti šiame dokumente pateikiamus pasiūlymus ir sukurti prielaidas sparčiam Lietuvos ekonomikos augimui, esminis vaidmuo tenka institucijų stiprinimui, didinant viešojo sektoriaus efektyvumą, orientaciją į rezultatus ir stiprinant žmogiškuosius išteklius. Taip pat svarbu užtikrinti subalansuotą ir modernią teisėkūrą ir reguliavimą, kokybišką viešųjų paslaugų teikimą nepriklausomai nuo to, į kurią instituciją yra kreipiamasi. Viešojo valdymo pajėgumų stiprinimas užtikrintų aukštesnės kokybės viešąsias paslaugas gyventojams ir verslui įvairiose valstybės valdymo srityse.

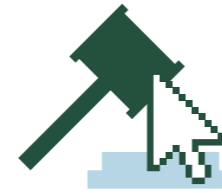
Stiprių valstybės politiką įgyvendinančių institucijų sukūrimas pokyčių reikalaujančiose srityse

Tarptautiniame valstybės tarnybos efektyvumo indekse pirmaujančioje Jungtinėje Karalystėje valstybės tarnybai koordinuoti yra suformuotas valstybės tarnybos ministro portfelis, kurį užima šalies ministras pirmininkas, tiesiogiai atsakingas už valstybės tarnybos efektyvumą.

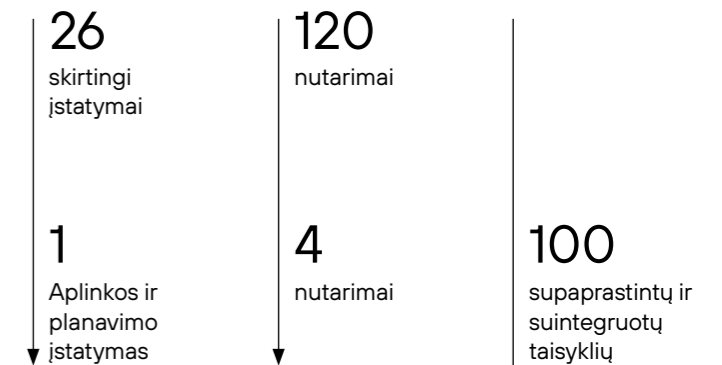
- 1 Viešojo valdymo srityse, kuriose Lietuvoje reikalingi esminiai pokyčiai, sukurti stiprius institucinius kompetencijų centrus, kurių kiekviena turėtų reikiamus žmogiškuosius išteklius, duomenų analizės ir kitus technologinius pajėgumus, galimybes įgyvendinti pilotinius projektus:
 - 1.1 Stiprinti Nacionalinę švietimo agentūrą, kuri taptų visos švietimo sistemos kompetencijų centru, turėtų išvystytas švietimo stebėsenos, vertinimo bei analizės funkcijas (detalesnė informacija pateikiama žmogiškojo kapitalo dalyje).
 - 1.2 Sukurti konsoliduotą inovacijų agentūrą, kuriai būtų suteiktas pilnas mandatas ir atsakomybė už visos inovacijų ekosistemos vystymą (detalesnė informacija pateikiama inovacijų dalyje).
 - 1.3 Sukurti talentų iš užsienio pritraukimo agentūrą, kuri užtikrintų aukštos kvalifikacijos specialistų iš užsienio pritraukimą ir integraciją Lietuvoje (detalesnė informacija pateikiama žmogiškojo kapitalo dalyje).
 - 1.4 Sukurti šalies įvaizdžio agentūrą, kuri efektyviai koordinuotų skirtingų institucijų veiksmus šalies įvaizdžiui gerinti, įgyvendintų globalias įvaizdžio kampanijas. Tokia institucija vystytų tarpinstitucinį modelį Lietuvos įvaizdžiui koordinuoti, užtikrintų užtikrinti nuoseklų Lietuvos naratyvą kartinėmis temomis (turizmas, ekonomika, kultūra, „Country of Origin“). Taip pat įgyvendintų veiksmus, skirtus stiprinti identitetą šalies viduje, keliant Lietuvos visuomenės savivertę.
 - 1.5 Sukurti elektroninės valdžios kompetencijų centrą, atsakingą už elektroninės valdžios, jos paslaugų verslui skaitmenizavimą, duomenų atvėrimą. Danijoje, kuri pasižymi itin stipriai išvystytais elektroninės valdžios paslaugomis, už elektroninės valdžios strategijos įgyvendinimą yra atsakinga Skaitmenizavimo agentūra, pavaldi Finansų ministerijai. Pagrindinės šios institucijos funkcijos apima elektroninės valdžios infrastruktūros vystymą, tarpinstitucinių informacinių sistemų valdymą, duomenų keitimosi modelio plėtojimą, skaitmenizavimo politikos analizę, formavimą ir įgyvendinimą, duomenų apsaugos klausimų sprendimą, centrinės valdžios skaitmenizavimo projektų valdyseną, pagrindinio elektroninės valdžios portalo piliečiams valdymą, viešojo sektoriaus kibernetinį saugumo klausimų sprendimą, sklandžios piliečių ir verslo „kliento kelionės“ užtikrinimą ir kitas funkcijas.
 - 1.6 Sukurti Vyriausybės viešojo valdymo kompetencijų centrą, kuris turėtų reikiamus valdysenos analizės ir pokyčių valdymo pajėgumus kompleksinei viešojo valdymo reformai įgyvendinti. Sutelkus atsakomybę už valstybės tarnybą vyriausybės centre, būtų didinamas dėmesys valstybės tarnybai, jos efektyvumui skiriami pakankami žmogiškieji ištekliai ir koordinavimo pajėgumai.

Teisėkūros ir verslo reguliavimo modernizavimas

- 1 Sukurti esamų teisės aktų peržiūros mechanizmą, kuris nustatytų perteklinį ir persidengiantį reguliavimą. Toks mechanizmas įgalintų konsoliduoti teisinį reguliavimą į mažesnį teisės aktų skaičių, kuriuose būtų nustatomi esminiai principai, o ne smulkmeniškai reglamentuojamas kiekvienas klausimo aspektas, kai tai yra kryptinga daryti. Tai sumažintų reguliacinę našta, kylančią dėl tarpusavyje persidengiančio, neaiškaus reguliavimo, užtikrintų paprastesnį reguliavimo interpretavimą. Vienas pirmųjų žingsnių galėtų būti statybos techninių reglamentų skaičiaus mažinimas ir jų supaprastinimas, atsisakant perteklinio reglamentavimo, nepagrįstai ribojančio galimus technologinius sprendimus.

Teisės aktus sėkmingai konsolidavo Nyderlandai:

- 2 Pereiti prie rizika grįsto verslo reguliavimo perduodant tam tikras funkcijas privačiam sektoriui, (pavyzdžiui, statybos užbaigimo procedūrų vykdymo, statybos leidimų išdavimo laisvųjų ekonominių zonų ir pramonės parkų teritorijose) ir stiprinant rizika grįstą verslo priežiūrą. EBPO rekomenduojamas selektyvumo principas nurodo, kad, jei tai yra įmanoma ir efektyvu, verslo priežiūrą valstybė turėtų palikti rinkos mechanizmui, privačiam sektoriui, visuomenei ir teismams³⁴.

³⁴ Regulatory Enforcement and Inspections, OECD, 2014

Vokietijoje pastatų kontrolė vykdoma inžinerinių įmonių, kuriose dirbantys inžinieriai turi atitikti griežtus kvalifikacijos reikalavimus, aiškiai reglamentuota jų atsakomybė.

- 3 Sukurti nepriklausomą reguliavimo priežiūros agentūrą (angl. regulatory oversight body), kuri vykdytų teisės aktų stebėseną, tarp kurių yra investicinei aplinkai, inovacijoms poveikį darantys teisės aktai, teiktų išvadas dėl jų poveikio verslui, verslo prisitaikymo kaštų. Ši agentūra turėtų sukurti teisės aktų tikėtino poveikio investicinei aplinkai vertinimo analitinį įrankį, kuris padėtų laiku nustatyti, kurie rengiami teisės aktai gali turėti didelį neigiamą poveikį verslui atsižvelgiant į verslo subjektų, kurie būtų paveikti, skaičių ir sukuriamų prisitaikymo kaštų dydį. Savalaikis reagavimas į investicinei aplinkai riziką keliančius teisės aktų projektus didintų Lietuvos teisinės aplinkos stabilumą ir patrauklumą investicijoms. Tokia agentūra veikia Nyderlanduose – ji teikia išvadas dėl siūlomo reguliavimo tinkamumo įvertindama, ar buvo svarstytytos mažiau verslą apkraunančios alternatyvos, ar įvertinti visi prisitaikymo kaštai, ar tinkamai pagrindžiama spėjama problema, vykdo reguliacinės naštos auditus, teikia rekomendacijas dėl poreikio mažinti reguliacinę naštą.

- 4 Didinti naujai kuriamo verslo reguliavimo kokybę pasiekiant, kad jis būtų formuluojamas kaip programinei įrangai suprantamas taisyklių paketas su aiškia logika – tai supaprastintų reikalavimų interpretavimą iš verslo perspektyvos ir įgalintų įvairius reguliacinę naštą mažinančius informacinių technologijų sprendimus (pavyzdžiui, identifikuoti perteklinį ar pasenusį reguliavimą). Tokie iniciatyva, 2019 m. EBPO išskirta kaip viena svarbiausių viešojo valdymo inovacijų, įgyvendinama Naujojoje Zelandijoje, kurioje teisininkai, politikos analitikai, programuotojai dirbdami tarpdisciplininėse komandose siekia konvertuoti verslo reguliavimą į atviros prieigos kodą, paremtą aiškia logika, sprendimų priėmimo taisyklėmis.

- 5 Taikyti viešosios politikos laboratorijos (angl. policy lab) modelį inovatyviems verslo aplinkos sprendimams sukurti (pavyzdžiui, gyvybės mokslų, gamybos srityse). Įgyvendinus tokį modelį, į viešosios politikos formavimo procesą būtų integruotos elgsenos mokslų, ateities įžvalgų, dizainu paremto mąstymo ir kitos pažangios kompetencijos iš viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektorių. Viešosios politikos laboratorijos veikia Jungtinėje Karalystėje, Suomijoje, Europos Komisijoje.

- 6 Sukurti informacinę sistemą, kurioje verslui būtų pateikiami jam taikomi reguliaciniai reikalavimai ir jiems įgyvendinti reikalingi žingsniai pagal pateiktus projekto ar įmonės parametrus.

- 7 Vystyti palengvinto reguliavimo zonas (pavyzdžiui, laisvųjų ekonominių zonų pagrindu), šiose zonose netaikant dalies teisės aktuose verslui nustatyto reguliavimo. Tokie vienetai taptų išskirtiniu Lietuvos privalumu pritraukiant inovatyvių ir naujausias technologijas vystančių įmonių investicijas. Atsižvelgiant į tai, kad tokios zonos veiktų sąlyginai nedidelėje teritorijoje, su jomis susijusios rizikos gali būti sėkmingai stebimos ir valdomos. Laisvų nuo reguliavimo zonų koncepcija vystoma Pietų Korėjoje, kurioje įvairiuose miestuose steigiamos specialios zonos, skirtos inovacijoms konkrečiose srityse vystyti (pavyzdžiui, e-mobilumo sprendimams skirta zona Pietų Džolos provincijoje, autonominių automobilių zona Sedžonge, išmaniojo sveikatingumo sprendimų zona Tegu ir kitos).

Svarbu ir tai, kad pažangūs algoritmai gali būti pritaikomi reguliavimui gerinti – Kroatijoje mašininis mokymasis ir kalbos atpažinimo algoritmai buvo pritaikyti siekiant reguliavime nustatyti administracines procedūras, JAV atliekama kryžminė skirtinguose teisės aktuose esančių reikalavimų analizė („Project Cruft“), siekiant nustatyti naikintina ar taisytiną reguliavimą (pavyzdžiui, persidengiantys ar pasenę reikalavimai).

Tokie sprendimai įgyvendinti Nyderlanduose ir Didžiojoje Britanijoje – verslas turi galimybę informacinėse sistemose patikrinti, ar tam tikrai veiklai yra reikalingas leidimas ar specialūs dokumentai.

Verslo aptarnavimo institucijose gerinimas

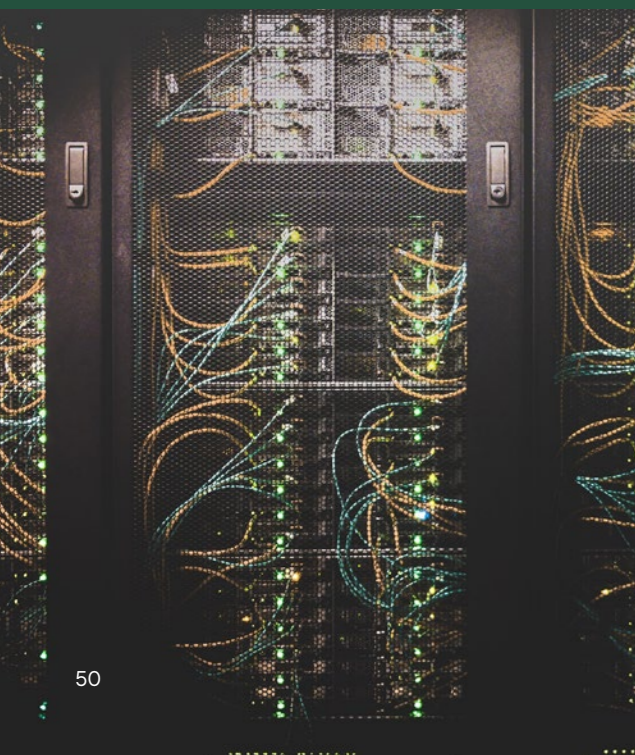
- 1 Sukurti tarpinstitucinę programą, apimančią visas pagrindines verslą aptarnaujančias institucijas ir užtikrinančią vienodai kokybišką verslo patirtį nepriklausomai nuo institucijos, į kurią kreipiamasi. Toks modelis taikomas Naujojoje Zelandijoje, kurioje veikianti „Better 4 Business“ programa apima 10 pagrindinių su verslu dirbančių institucijų, o jai vadovauja Verslo, inovacijų ir užimtumo ministerija. Šios programos apimtyje buvo nustatyti verslo „kliento kelionės“ probleminiai aspektai su šioje „kelionėje“ sutiktomis institucijomis, apibrėžta proceso vizija, reguliariai vykdomas sisteminis verslo pasitenkinimo tyrimas, plėtojama vieninga elektroninės valdžios vartotojo sąsaja verslui.

- 2 Didinti verslo priežiūros institucijų orientaciją į rezultatus ir konsoliduoti aplinkos apsaugos, statybų priežiūros ir teritorijų planavimo sritis prižiūrinčias institucijas. Pirma, didinant orientaciją į rezultatus, verslo priežiūros institucijoms, kurios aktyviai prisideda prie reguliacinės aplinkos kūrimo, turėtų būti keliamas tikslas ne tik užtikrinti, kad jų prižiūrimos įmonės nepažeistų teisės aktų reikalavimų, bet ir siūlyti reguliacinės aplinkos sprendimus, kurie užtikrintų sėkmingą prioritetinių ekonomikos sektorių vystymąsi. Antra, siekiant užtikrinti tinkamą verslo priežiūrą didelę reguliacinę naštą ir poveikį visuomenės gerovei turinčiose srityse, iš kurių pagrindinės – aplinkos apsauga, statybų priežiūra ir teritorijų planavimas, konsoliduoti šiose srityse veikiančias verslo priežiūros institucijas. Turėtų būti pasiekta, kad kiekvienoje šių sričių veiktų vienas stiprus ir efektyvus reguliatorius. Taip būtų efektyviau naudojami viešieji išteklių, didinama verslo priežiūros kokybė ir mažinama verslo subjektams tenkanti reguliavimo našta.

Viešojo valdymo inovacijų fondai veikia daugelyje EBPO valstybių, tipiška – Vyriausybės centro lygmenyje (pavyzdžiui, Airijoje vienam projektui skiriama iki 100 000 eurų, Australijoje – iki 400 000 Australijos dolerių).

Debesų kompiuterijos principais paremta specialistų samdymo programa Kanadoje 2018 m. EBPO buvo išskirta kaip viena svarbiausių viešojo sektoriaus inovacijų.

- 3 Įsteigti viešojo valdymo inovacijų fondą, iš kurio būtų skiriamas finansavimas inovatyvių iniciatyvų įgyvendinimui viešajame sektoriuje. Šis fondas lanksčiai finansuotų viešojo sektoriaus inovacijas, pasižyminčias originalumu, turinčias aiškų teigiamą poveikį piliečiams ar verslui ir prisidedančias prie viso viešojo sektoriaus pažangumo didinimo taikant naujus metodus ar technologijas (pavyzdžiui, elgsenos ekonomikos ir dirbtinio intelekto pritaikymas mokesčių administravimui gerinti ar reguliavimo kaip programinio kodo pilotavimas).
- 4 Nustatyti aptarnavimo standartą, kad aptarnaujant verslo subjektus visose institucijose būtų taikomi vienodi specialūs verslo aptarnavimo ir paslaugų struktūros reikalavimai, įtvirtinti teisės aktuose. Standartu būtų plėtojamas teisėtas institucijų bendradarbiavimas su verslo subjektais, užtikrinama greitesnė tinkamų teisėtus poreikius atitinkančių sprendimų paieška, didinamas šalies investicinis patrauklumas ir geriau atstovaujami visuomenės interesai siekiant, kad verslas atitiktų teisės aktų keliamus reikalavimus.
- 5 Vykdyti verslo aptarnavimo kokybės tyrimą, vertinantį konkrečių paslaugų verslui „kliento kelionę“, aptarnavimo procesus ir rezultatus, jų atitikimą gerosioms praktikoms, o standartą atitinkančioms institucijoms suteikti specialius sertifikatus. Atsižvelgiant į Didžiosios Britanijos, Naujosios Zelandijos ir Nyderlandų patirtį, tokio tyrimo metu būtų vertinama ne tik institucijų pateikta ir viešai prieinama informacija, bet ir vykdomi vizitai, interviu su institucijų atstovais, verslu, siekiant įvertinti realią situaciją ir verslo aptarnavimo procesus. Tai sudarytų galimybę nustatyti problemas visos „kliento kelionės“, o ne tik konkrečios institucijos lygmeniu.
- 6 Įgyvendinti pilotinę debesų kompiuterijos principais paremtą viešojo sektoriaus talentų programą pažangių kompetencijų taikymui sprendžiant verslo aplinkos klausimus didinti (dirbtinio intelekto, mašininio mokymosi, prognozuojamosios analitikos, elgsenos ekonomikos, išmanaus procesų automatizavimo ir kitos). Toks modelis sudarytų sąlygas konkurencingomis sąlygomis į viešąjį sektorių pritraukti nišinių kompetencijų specialistus reformoms ir kitoms viešųjų paslaugų gerinimo proveržio iniciatyvoms įgyvendinti.
- 7 Įgyvendinti „vieno langelio“ principą, sukuriant informacinių technologijų platformą, kuri apimtų visus gamybos projekto įgyvendinimo etapus (teritorijų planavimas, poveikio aplinkai vertinimas, poveikio visuomenės sveikatai vertinimas, statybų leidimo išdavimas ir kt.) ir jų dalyvius. Šioje sistemoje būtų galima rengti, pateikti ir gauti visus reikiamus dokumentus, o tam tikro tipo informaciją pakaktų pateikti vieną kartą. Taip pat turėtų būti įkurta nuolatinio pobūdžio komisija statybos pradžiai ir užbaigimo procesams įgyvendinti.
- 8 Į šalies įvaizdžio vertinimą įtraukti ir pagrindinių institucijų, su kuriomis susiduria užsieniečiai, reprezentatyvumo analizę, susisiekimo infrastruktūros (pavyzdžiui, oro uostų) įtakos šalies įvaizdžiui vertinimą. Tokia analizė sudarytų sąlygas įvertinti, ar įstaigose užsieniečiams pateikiama informacija yra aiški, ar aptarnauti naudojamos patalpos yra reprezentatyvios ir patogios, ar susisiekimo infrastruktūra atitinka lūkesčius. Šie aspektai prisidėtų prie Lietuvos patrauklumo užsienio investuotojams ir talentams iš užsienio didinimo.

4-a strateginė kryptis:

Regionų plėtra

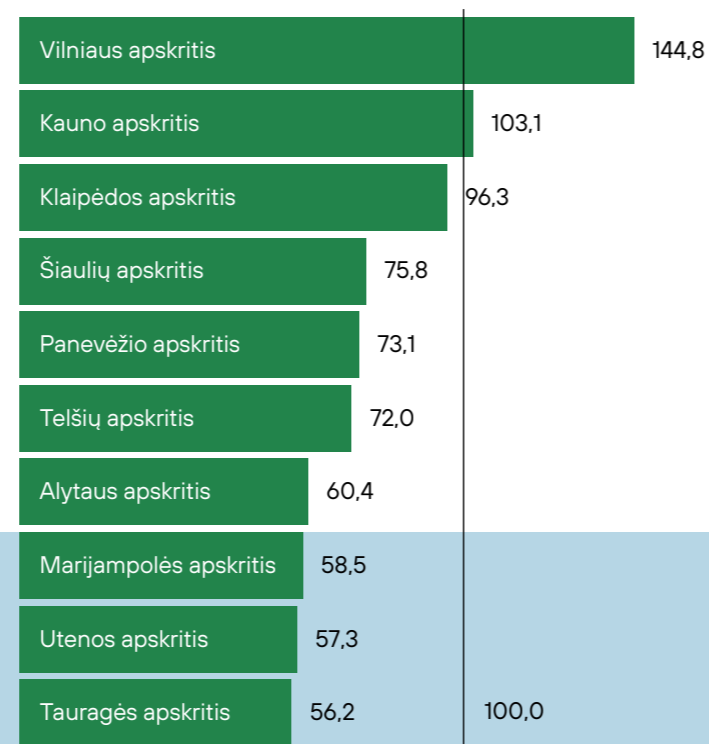
Vertinant regionų vaidmenį šiuolaikinėje ekonomikoje, EBPO pastebi, kad regionų plėtra yra svarbi tvaraus ekonomikos vystymosi sudėtinė dalis³⁵. Į regionų vystymą neturėtų būti žiūrima vien iš socialinės nelygybės perspektyvos, o tradicinė intervencinė politika, nukreipta į subsidijų skyrimą ir fiskalinį persikirstymą, nėra efektyvi. Visi regionai turi didesnį ar mažesnį augimo potencialą ir siekiant spartaus našumo augimo svarbu jį išnaudoti, todėl regionų plėtros politika turėtų būti paremta į ekonominį augimą orientuotu požiūriu.

Visgi vykstant sparčiai Lietuvos ekonomikos konvergencijai ES valstybių link, regioniniai skirtumai šalies lygmeniu išlieka ženklūs. Sėkmingiausiai atrodo didieji miestai, iš kurių pirmauja sostinės regionas, tačiau vystymosi modelis, paremtas vien tik Vilniaus ekonomikos augimu, nėra tvarus.

Regionų vystymąsi stabdantys veiksniai

Neefektyvus regionų plėtros valdymas apsunkina Lietuvos regionų ekonominį vystymąsi.

¹¹ pav. Apskritis BVP, tenkantis vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu 2018 m., proc. (šalies vidurkis = 100 proc.)

⁶ Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, 2019 m.

Dažniausiai kitų valstybių sėkminga lokalinė intervencinė politika yra grindžiama jau turimomis regionų stiprybėmis, kurios įprastai yra susiformavusios istoriškai. Egzistuojančios regiono kompetencijos išgryninamos bei esamos ekonominės tradicijos pakeliamos į aktualias ekonomines tendencijas atitinkantį lygmenį³⁶. Pastaraisiais metais Lietuvoje šis procesas buvo pradėtas įgyvendinti, tačiau daugeliu atveju regionų plėtros tarybos ir dėl kompetencijų, ir dėl ekonominių paskatų trūkumo apibrėžė itin plačias specializacijos sritis, apimančias bene visus ekonomikos sektorius, o centrinė valdžia regionų specializacijos stiprinimui nenumatė tolimesnių instrumentų. Vis dar egzistuoja bendro regioninio matymo, orientuoto į sėkmingų ekonominių centrų, (funkcionuojančių kaip ekonomikos varikliai) vystymą trūkumas bei paskatų vystyti geresnes jungtis tarp miestų ir juos supančių teritorijų nebuvimas. Regionų plėtros taryboms kol kas neturint pakankamai juridinių galių bei administracinių resursų, vienas iš gerų regioninio bendradarbiavimo Lietuvoje pavyzdžių yra Klaipėdos regionas, kur, koordinuojant asociacijai „Klaipėdos regionas“, rengiama bendra regiono ekonominės plėtros strategija iki 2030 metų. Strategiją sudaro 6 potencialios regiono specializacijos kryptys, išgrynintos sujungus Klaipėdos miesto identifikuotas stiprybes su regiono savivaldybėms svarbiomis turizmo ir žemės ūkio kryptimis.

Pagrindinis regionų patrauklumą ribojantis veiksnys yra žmogiškieji ištekliai.

¹² pav. Aktualias inžinerinei pramonei ir Pramonei 4.0 specialybes baigusiujų skaičius, 2019 m.

	Aukštasis mokslas	Profesinis mokymas
Vilniaus	238	90
Alytaus	–	0
Kauno	363	67
Klaipėdos	73	8
Marijampolės	–	0
Panevėžio	13	0
Šiaulių	24	0

Šaltinis: „Investuok Lietuvoje“, remiantis Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos duomenimis, 2019 m.

Regionuose trūksta verslo poreikius atitinkančių teritorijų, sklypų ir pastatų, kurie yra būtini norint būti pasirengusiems priimti verslo investicijas.

³⁵ Promoting Growth in All Regions, OECD, 2012

³⁶ Regional outlook 2019, OECD, 2019

³⁷ ESTEP, 2018

Iki šiol didžioji dalis lėšų, skirtų integruotai teritorinei plėtrai, buvo nukreiptos į kompleksinį miestų viešųjų erdvių atnaujinimą, viešųjų paslaugų ir jų teikimui aktualios infrastruktūros plėtrą, darnaus judumo planų rengimą ir įgyvendinimą, miestų gatvių atnaujinimą ir plėtrą³⁷. Toks paskirstymas neskyrė pakankamai dėmesio ekonominei plėtrą skatinantiems veiksams. Pavyzdžiui, šiuo metu visiškai išvystyta tik apie 13 proc. įvairiuose šalies regionuose veikiančių laisvųjų ekonominių zonų ploto, o tokia sklypų pasiūla regionuose nėra pakankama net pesimistiniams jų paklausos scenarijui.

13 % LEZ

Įvairiuose šalies regionuose veikiančių laisvųjų ekonominių zonų išvystyto ir investicijoms parengto ploto dalis

13 pav. Sklypų paklausos ir pasiūlos laisvosiose ekonominėse zonos atitikimas

	10 metų (2019–2028) sklypų paklausos prognozė (vnt.)	Sklypų pasiūla laisvosiose ekonominėse zonos 2018 metais (vnt.)
100–200 ha	1	0
50–99,9 ha	4	0
20–49,9 ha	5	1
10–19,9 ha	15	2
≤9,9 ha	60	8
Bendras sklypų plotas	1 160 ha	71 ha

Šaltinis: VŠĮ „Investuok Lietuvoje“ 2018 metų laisvųjų ekonominių zonų stebėsenos ataskaita; „Investuok Lietuvoje“, 2019 m.

Ribotas susisiekimas oru su tikslinėmis rinkomis reikšmingai riboja visų Lietuvos regionų vystymąsi.

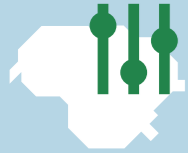
2019 m. Pasaulio konkurencingumo indekse Lietuva pagal oro uostų jungtis su kitais oro uostais buvo 87 vietoje tarp 141 valstybės, blogai vertinamas ir oro transporto paslaugų efektyvumas (57 vieta). Pasiekiamumas oru yra tarp svarbiausių kriterijų užsienio investuotojams renkantis lokaciją bei esminis aspektas užsienio turistams atvykti į regioną, taip sukuriant pagrindą ekonominei regionų plėtrai. Susisiekimą oru Lietuvoje riboja nepakankama reguliarių skrydžių patogiu laiku geografija ir žemas oro uostų išvystymo lygis. Net Sostinės regionas ženkliai atsilieka šiuo aspektu nuo kaimynių ir šalių konkurencijų, o 3 valandų kelionė iki kito Lietuvos miesto tampa trukdžiu ir verslui, ir turistams. Gerasis iniciatyvų pavyzdys yra Klaipėdos regionas, kuris sekdamas Skandinavijos valstybių pavyzdžiu, kooperuojasi su apskrityje esančiomis savivaldybėmis ir kartu kuria regiono patrauklumą bei vykdo regiono žinomumo ir pasiekiamumo didinimo programą. Nors pasiekta ir teigiamų rezultatų, visgi reikalingi svaresni sisteminiai sprendimai.

Konkurencingą Lietuvos regionų ekonomikos plėtrą galima pasiekti tik nuosekliai vystant regioninius centrus ir koncentruojantis į efektyvų viešąjį planavimą bei valdymą. Būtina tęsti siekį įtvirtinti regionų plėtros tarybų galimybę priimti strateginius sprendimus regiono mastu ir suteikti joms atsakomybę už tolimesnį regiono vystymąsi. Vis dėlto, ne ką mažiau svarbu suburti pakankamus bei aukštą kompetenciją turinčius ekspertus, gebančius kurti realias regiono ekonominės plėtros strategijas, spręsti kompleksinius klausimus, susijusius

su žmogiškųjų išteklių problemomis regione, nagrinėti regiono darbuotojų mobilumo iššūkius, planuoti bendrą infrastruktūrą ir spręsti kitus aktualius iššūkius. Šiems iššūkiams spręsti reikalingos tikslinės, į ekonominį augimą orientuotos finansinės priemonės, priešingai nei 2014–2020 m. ES finansavimo laikotarpiu, kai iš 6,7 mlrd. eurų ES struktūrinių ir investicinių fondų programos lėšų 16,8 proc. buvo nukreipti regionų plėtrai, didžiąja dalimi tiesiant kelius bei tvarkant miestų viešąsias erdves.

Regionų plėtros valdymo efektyvumo didinimas

Danijoje įkurti Regioninės plėtros forumai, kuriuos sudaro savivaldos, prekybos ir amatų rūmų, mokslo institucijų ir darbo rinkos centrų atstovai, konsultuojantys dėl regiono plėtros strategijų. Švedijos Skanijos regiono plėtros taryba turi atskiras patariamąsias tarybas (pavyzdžiui, inovacijų taryba, į kurią įeina mokslo institucijos, savivalda ir socialiniai partneriai).

Airijoje regiono maisto pramonės sektoriui stiprinti organizuojami produktų tobulinimo seminarai, skirti naujų maisto įmonių plėtrai, finansuojamas regioninio maisto pramonės centro pilotinio projekto įgyvendinimas. Olandija įgyvendina „Topsector“ politiką, kuri per atskirą paskatų mechanizmą skatina bendradarbiavimą tarp identifikuotų šalies mastu sektorių ir universitetų, dideliu mastu remdama bendrus struktūrinius tyrimus.

- 1 Stiprinti regionų plėtros tarybas kaip stiprius kompetencijų centrus. Svarbu tęsti ne tik šiuo metu kuriamo išorinių kompetencijų tinklo telkimą, tačiau ir didinti vidinius administracinius, ekspertinius, analitinius resursus ir sukurti patariamąsias tarybas, kuriose įmonių vadovai, akademikai ir kiti ekspertai patartų dėl regionui būtinų atlikti iniciatyvų. Į šias tarybas būtų įtraukiami ir konkretaus regiono atstovai, ir išorės ekspertai. Kiekviena Regiono plėtros taryba tvirtina šešerių metų Regiono plėtros planą, kuriame atsispindi regiono ekonominė-socialinė strategija ir vystymosi kryptis. Šiuo metu egzistuojantys plėtros planai neatspindi kiekvieno regiono specializacijos ir ekonominės-socialinės strategijos. Tai patvirtina ir patys tarybų nariai, ir matomi rezultatai, 2014-2020 m. laikotarpio ES finansavimui einant į pabaigą. Todėl artėjant naujam finansavimo laikotarpiui, būtina atsakingiau pasirengti ir užtikrinti, kad regionų plėtros planai atlieps svarbiausius to regiono iššūkius, kuriant naujas darbo vietas, gerinant investicinę aplinką, mažinant socialinę atskirtį, o ne gražinant miestų viešąją infrastruktūrą. Patariamąsios tarybos būtų puikus įrankis šiam tikslui pasiekti, kadangi jas sudarytų švietimo ir verslo, nevyriausybinų organizacijų ir kitų ekspertinių sričių specialistai. Esamoje Regionų plėtros tarybų administracinėje sudėtyje nėra šių sričių specialistų. Patariamoji taryba suteiktų reikšmingą pagalbą administracijos darbuotojams, kurie yra atsakingi už regiono plėtros planų rengimą, identifikuojant svarbiausius švietimo, verslo aplinkos ar socialinius iššūkius ir pasiūlant priemones jiems spręsti. Be to, regionų plėtros tarybos būtų geriau įgalintos atstovauti regiono ekonominių ir kitų partnerių interesus nacionaliniu lygmeniu bei efektyviau ir kokybiškiau koordinuoti regiono plėtros strategijų įgyvendinimą. Pavyzdžiui, regiono kompetencijų centro profesionalai galėtų rinkti regiono verslo poreikius dėl reikalingų kryptių absolventų, stiprinti bendradarbiavimą tarp verslo ir regiono švietimo institucijų, fasilituoti reikalingų programų peržiūras. Patariamųjų tarybų sukūrimas užtikrintų strategines išvagas dėl regionų plėtros kryptių.
- 2 Išgryninti ir stiprinti regionų specializaciją – apibrėžti aktualias specializacijos kryptis ir integruoti jas į nacionalinio lygmens planavimą. Atsižvelgiant į regionuose išvystytas pramonės sritis ir esamas kompetencijas, sukurti stiprus kompetencijų centrai turėtų tiksliai išgryninti ekonominės veiklos specializacijas ir regioninės plėtros planus, tai yra identifikuoti, kokios vietinės kompetencijos yra stipriausios bei kokių konkrečių veiksmų reikia imtis šioms kompetencijoms stiprinti, pavyzdžiui, diegti reikalingas studijų programas, dedikuoti resursus reikalingų regionui profesijų populiarinimui ir kt. Tik žinant, kuriuo keliu regionas turėtų eiti, turėtų būti imamasi konkrečių veiksmų, regiono kompetencijos centruose koordinuojant jų įgyvendinimą ir vertinant už tai atsakingų asmenų rezultatus. Svarbu pabrėžti, jog reikalinga nustoti siekti būti geriausiu visose srityse. Pavyzdžiui, Panevėžio regionas yra pažengęs 6 stipriausių kompetencijų identifikacijoje bei yra jas unifikavęs Pramonė 4.0 vardu, akcentuodamas pasaulyje vykstančių technologinių procesų svarbą.
- 3 Regioninėms ekonominės plėtros strategijoms įgyvendinti numatyti finansavimo priemonės (ne tik Vidaus reikalų ministerijos, bet ir kitų ministerijų), skirtas stiprinti pasirinktą ekonomikos kryptį.
- 4 Sukurti atskirą priemonę miestų plėtros agentūroms finansuoti, kurios vykdo veiklas, susijusias su švietimo iniciatyvomis, profesiniu orientavimu ir miestų specializacijos projektų įgyvendinimu. Sinergija tarp didžiųjų miestų agentūrų ir nacionalinės investicijų pritraukimo agentūros egzistuoja Skandinavijos valstybėse, Jungtinėje Karalystėje, JAV ir kitose valstybėse, neseniai pradėta įgyvendinti ir Lietuvoje. Vis dėlto, praktika rodo, jog dėl riboto miesto biudžeto į šias agentūras

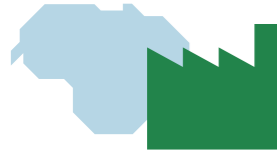
Žmogiškųjų išteklių regionuose stiprinimas

- 5 sudėtinga pritraukti aukštos kvalifikacijos specialistus ir įgyvendinti didelio poveikio iniciatyvas.
- 5 Skatinti savivaldybes diegti „LEAN government“ elektroninės valdžios priemones, numatant paskatas didinti veiklos efektyvumą.
- 1 Sukurti regionų sektorių kompetencijų platformą prie regionų plėtros tarybų, kuri analizuotų regione veikiančių įmonių poreikius dėl reikiamų kompetencijų, fasilituotų bendradarbiavimą tarp regiono švietimo įstaigų ir verslo, teiktų prognozes nacionalinei žmogiškųjų išteklių stebėsenos ir planavimo platformai, skatintų pameistrystės mokymosi formą. Tokia funkcija skatintų regioninį savivaldybių bendradarbiavimą žmogiškųjų išteklių potencialo didinimo srityje, gerintų švietimo kokybę regione ir prisidėtų prie regiono ekonominio bei socialinio vystymosi. Panašus modelis taikomas Suomijoje, kur Regioninės tarybos yra atsakingos už regiono švietimo ilgalaikių tikslų, žmogiškųjų išteklių poreikio identifikavimą (pavyzdžiui, kiek ir kokių specialistų reikės, norint įgyvendinti regiono pasirinktą ekonominę kryptį). Panaši strategija įgyvendinama ir Airijos regionuose, kuriuose veikia dedikuoti kompetencijų vadybininkai (angl. Regional Skills Fora Managers).
- 2 Sukurti finansinių paskatų mechanizmą, siekiant įgalinti regionų kompetencijų centrus didinti regionų žmogiškųjų išteklių potencialą – skiriant tikslines subsidijas regionų aukštųjų mokyklų modernizavimui, studijų programų tobulinimui, plėtrai ir prieinamumo didinimui, suteikiant galimybes teikti stipendijas studentams, kurie siekia studijuoti regiono specializaciją atitinkamoje kryptyse, finansuoti dėstytojų į regiono aukštąsias mokyklas atvykimą bei skatinti verslo įmones skirti darbuotojus dalintis praktine patirtimi su profesinių mokyklų mokiniais. Šiomis priemonėmis būtų ne tik pritraukiami aukštos kvalifikacijos siekiantys ar jau įgiję savo sričių profesionalai, bet ir didinamas regiono patrauklumas aukštos pridėtinės vertės įmonių darbuotojams iš užsienio. Įvairių stipendijų skyrimas yra plačiai taikoma praktika Skandinavijos šalyse, kur tokiomis priemonėmis užtikrinamas žmogiškojo potencialo didinimas įvairiuose regionuose ir aukšta aktualių studijų programų kokybė.
- 3 Rengti inžinerinės pramonės specialistus ne mažiau kaip 5 regionų centruose, užtikrinant kokybiškas bei aktualias studijas aukštosiose bei profesinėse mokyklose. Sutelktas keliuose specializuotuose centruose specialistų rengimas pagal inžinerinės pramonės įmonių poreikius atitinkančias esamas ir naujas studijų bei mokymo programas leistų užtikrinti mokymo kokybę bei suteiktų galimybę šiuose regioniniuose centruose vystyti inžinerinei pramonei, atliepant kvalifikuotos darbo jėgos poreikius. Tokia praktika taikoma daugelyje Europos valstybių, kai inžinerinei pramonei reikalingi specialistai ruošiami specializuotose profesinėse ir aukštosiose mokyklose, glaudžiai bendradarbiaujančiose su verslo įmonėmis ir užtikrinančiose aukštą studijų kokybę.
- 4 Palengvinti pedagoginės kvalifikacijos suteikimo procedūras asmenims, siekiantiems tapti mokytojais profesinėse mokyklose. Paprastesnis, greitesnis bei elektroninėmis priemonėmis suteikiamas kvalifikacijos įgijimas leistų pritraukti daugiau verslo įmonių atstovų, kurie galėtų dalintis savo praktinėmis žiniomis su profesinių mokyklų mokiniais. Itin paprasti reikalavimai praktikos mokytojams Norvegijos profesinėse mokyklose leidžia pritraukti savo sričių profesionalus, turinčius ne mažiau kaip 6 metų praktinio darbo patirtį bei galinčius tapti mentorais mokiniams, besimokantiems pameistrystės forma.

Regionų infrastruktūros investicijoms pritraukti vystymas

- 1 Investicijoms tinkamų teritorijų parinkimą, vystymą ir jo finansavimą planuoti centralizuotai per Ekonomikos ir inovacijų ministeriją, nustatant aiškius kriterijus, kokio tipo teritorijas kryptingai vystyti atsižvelgiant į konkrečios vietovės specifiką. Ruošiant investicijoms pritraukti tinkamą teritoriją, efektyviausia vystyti visą jai reikalingą infrastruktūrą (kelių, vandens tiekimo ir nuotekų tinklus, elektros ir kt.) nuosekliai. Toks sistemingas teritorijų vystymas galimas tik perdavus infrastruktūros paramą administravimą vienai institucijai, taip racionaliai planuojant ir išvystant visiškai atskiras teritorijas, o ne vystant teritorijas dalimis.
- 2 Sukurti valstybinės žemės sklypų ir kito nekilnojamojo turto, tinkamo ar pritaikomo investicijoms, valstybinį rezervavimo, vystymo ir perleidimo investuotojams modelį, pagal kurį paskirtas investicijoms aktualaus turto valdytojas perleistų jį investuotojams už rinkos kainą. Šio siūlymo įgyvendinimo atveju valstybei priklausantys žemės sklypai, kurie yra tinkami gamybos investicijoms, galėtų būti perduodami valstybės paskirtam Investicinių sklypų fondo valdytojui, kuris šiuos sklypus vystytų ir perleistų investuotojams už rinkos kainą. Pažymėtina, kad dalis investuotojų šiuo metu atsisako investuoti Lietuvoje vien dėl jų poreikių atitinkančių sklypų nebuvimo bei per ilgo jų išvystymo laikotarpio.
- 3 Vystyti esamų laisvųjų ekonominių zonų infrastruktūrą, kurti naujas centralizuotai administruojamas pramonines teritorijas, skirtas investicijoms pritraukti Alytaus, Panevėžio ir Vilniaus apskrityse, Vilniaus ir Kauno apskrityse vystyti dvi papildomas teritorijas stambioms investicijoms pritraukti. Identifikavus investicijų pritraukimui šiuo metu labiausiai trūkstantis teritorijas, tikslingas centralizuotas tokių teritorijų administravimas ir vystymas leistų kur kas sistemingiau pritraukti investuotojus, sudarytų sąlygas gamybos investuotojų pritraukimui.
- 4 Sukurti paramos priemonės investicijoms skirtoms teritorijoms vystyti (kelių, vandens tiekimo ir nuotekų tinklų įrengimui, elektros pasiūlos užtikrinimui (projektavimui, įrengimui) ir kt.). Vystant investicijoms pritraukti reikalingas teritorijas ir joms reikalingą infrastruktūrą, ne tik užtikrinama galimybė investuotojams greitai įsikurti, bet ir plečiama investuotojams tinkamų teritorijų pasiūla. Tai ne tik skatintų naujas investicijas, bet kartu gerintų sąlygas esamiems investuotojams, pastaruosius skatintų juos savo veiklos plėtrai mūsų šalyje.
- 5 Sukurti potencialiems gamybos ar paslaugų investuotojams iš anksto parengtų pastatų (angl. built-to-suit) vystymo modelį. Valstybė, kol nėra žinomas konkretus investuotojas, galėtų pati vystyti potencialiems investuotojams reikalingus pastatus, o juos parengusi – pasiūlyti įsigyti už rinkos kainą. Tai padėtų sistemingai skatinti investicijas regionuose ir pagreitintų investuotojo įsikūrimo procesą sutrumpinant jį tik iki pastato pertvarkymo ir vidaus įrengimo bei veiklai reikalingų leidimų gavimo.
- 6 Sukurti viešą duomenų bazę informacijai apie žemės sklypuose gamybos projektams leistiną veiklą patikrinti. Tokioje sistemoje aiškiai matytųsi jų parametrai (leistinas užstatymas, aukštingumas ir kt.), apribojimai (servitutai, vandenviečių apsaugos zonos, sanitarinės apsaugos zonos ir pan.) ir kita informacija. Tokia sistema sukurtų sąlygas potencialiems investuotojams dar renkantis žemės sklypą įsivertinti planuojamos veiklos galimumą ir taikomus ribojimus konkrečiuose sklypuose. Šis sprendimas ne tik užtikrintų kur kas sklandesnį investuotojo pritraukimą, bet ir skatintų efektyvesnį tarpinstitucinį bendradarbiavimą, išvengiant administracinės naštos dalinant informaciją, nes ji būtų suvedama ir saugoma vienoje sistemoje.

Susisiekimo oru su tikslinėmis rinkomis užtikrinimas

- 1 Sukurti verslui aktualių skrydžių skatinimo finansavimo modelį, pagal kurį viešojo ir privataus sektoriaus organizacijoms būtų skiriamos ilgalaikės paskolos ir grąžinamosios subsidijos maršrutų plėtros priemonių įgyvendinimui. Taikant šią priemonę būtų orientuojamasi į ekonomiškai atsiperkančius projektus, kuriuos įgyvendinusios organizacijos būtų pajėgios grąžinti valstybės suteiktą finansavimą kartu su palūkanomis. Ilgalaikėje perspektyvoje toks modelis būtų finansiškai tvarus, kadangi grąžintas finansavimas kartu su palūkanomis būtų nukreiptas į naujų skrydžių skatinimo finansavimą.
- 2 Sukurti centralizuotos rinkodaros, nukreiptos į verslui aktualių skrydžių skatinimą, veiksmų koordinavimo modelį. Pagal šį modelį, paskirta institucija taptų pirmuoju kontakto tašku savivaldos ir valstybės institucijoms planuojant ir įgyvendinant rinkodaros veiksmus, skatinančius investicijų ir atvykstamojo turizmo plėtrą. Taip būtų sistemiskai koordinuojami institucijų veiksmai identifikuojant prioritėtines užsienio rinkas ir oro linijas, galinčias užtikrinti šių rinkų pasiekiamumą, bei integruotai įgyvendinant reikiamas rinkodaros priemones.

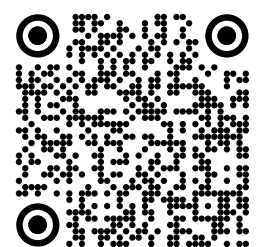
Santrumpos

BVP	Bendras vidaus produktas
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
ES	Europos Sąjunga
IRT	Informacijos ir ryšių technologijos
MTEP	Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra
MTEPI	Moksliniai tyrimai, eksperimentinė plėtra ir inovacijos
NŠA	Nacionalinė švietimo agentūra
STEAM	Gamtos mokslai, technologijos, inžinerija, kūrybiškumo ugdymas ir matematika
STEM	Gamtos mokslai, technologijos, inžinerija ir matematika

Investuok
Lietuvoje

Marius Stasiukaitis
Ekspertas

✉ marius.stasiukaitis@investlithuania.com
☎ +370 611 82922

investlithuania.com